

ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο

Ιωάννης Ζήσης

«ΠΡΑΣΙΝΟ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ & ΕΡΓΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
[http:// www.minenv.gr](http://www.minenv.gr)

Φορέας Υλοποίησης : ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο
Η έκδοση αυτή έχει χρηματοδοτηθεί από το Υπουργείο
Περιβάλλοντος Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων και συ-
γκεκριμένα από το Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ.

I.S.B.N 960-7284-18-6

Η έκδοση αυτή τυπώθηκε σε 3.000 αντίτυπα

Κείμενα: Ιωάννης Ζήσης
Γλωσσική επιμέλεια: Ιωάννα Μουτσοπούλου
Γενική επιμέλεια εντύπου: «ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ», Ιωάννης
Ζήσης, Ιωάννα Μουτσοπούλου, Αλέξανδρος Μπέλεσης
Σχεδιασμός & Εκτύπωση: mare
Αθήνα 2003

Copyright ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΕΧΩΔΕ, κ.ΒΑΣΩΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ	11
ΟΔΗΓΟΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ: «ΠΡΑΣΙΝΟ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ»	13
ΜΕΡΟΣ Α΄	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Περί πράσινης οικονομίας	19
-Γενικά	
-Τα χαρακτηριστικά της σημερινής κατάστασης	
-Δυνατότητες της πράσινης οικονομίας	
-Προβλήματα και προοπτικές	
-Πίνακες	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Η Ελλάδα και το συγκριτικό πλεονέκτημά της στην πρά- σινη οικονομία και επιχειρηματικότητα... ..	37
-Γενικά	
-Περιβάλλον και ποιότητα	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Εισαγωγή στην Πράσινη Επιχειρηματικότητα	43
-Η εναλλακτική νέα οικονομία	
-Οι κατηγορίες των πράσινων επιχειρηματιών	
-Πού ασκείται η πράσινη επιχειρηματικότητα (προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές)	
-Προϋποθέσεις και προκλήσεις για την πράσινη επιχειρηματικότητα	
-Πίνακας	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
Η ιστορία της πράσινης επιχειρηματικότητας	53
-Πρώτη φάση: Έως την κλασσική αρχαιότητα. Η εποχή της αρμονί- ας με τη φύση	
-Δεύτερη φάση: Από την κλασσική αρχαιότητα έως και τον 19 ^ο αι. Δράσεις προστασίας της φύσης και της βιοποικιλότητας	

Η χαμένη οικολογική αρμονία των πόλεων
 Τα προβλήματα και η αντιμετώπισή τους
 Θεωρητικές και επιστημονικές απόψεις για τη σχέση ανθρώπου και φύσης
 -Τρίτη φάση: Από τα τέλη του 19^{ου} αι. έως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο
 Τα πρώτα θεσμικά πεδία πράσινης επιχειρηματικότητας και οικονομικής πολιτικής για το περιβάλλον
 Επιστημονική και πολιτική ευαισθητοποίηση
 -Τέταρτη φάση: Από την αρχή της μεταπολεμικής περιόδου έως σήμερα
 Οι παγκόσμιες διασκέψεις και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης
 Τεχνοκρατικές κατακτήσεις για τη διαχείριση του περιβάλλοντος και τη ρύθμιση του ιδιωτικοοικονομικού τομέα
 Οι εξελίξεις στην Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Το Πλαίσιο του Πράσινου Επιχειρείν.....73

-Συστημική ανάδειξη ταυτότητας
 Παρεμπόδιση αρνητικών δράσεων, διαμόρφωση και ανάδειξη ιδιαιτεροτήτων, οι συνιστώσες της οικολογικής συστημικής ανάδειξης της ταυτότητας, στάδια της ολικής συστημικής ανάδειξης της ταυτότητας, σχέσεις και δίκτυα, η οικονομική δραστηριότητα για συστημική ανάδειξη της ταυτότητας)
 -Χρηματοδοτικά εργαλεία
 Τί χρηματοδοτείται, κατηγορίες χρηματοδοτικών προγραμμάτων, η αυτοχρηματοδότηση και η βιωσιμότητα των επενδύσεων, αναγκαίοι όροι για την πράσινη επιχειρηματικότητα, βήματα για το σχεδιασμό της, χαρακτηριστικά της πράσινης επιχειρηματικότητας (θεμελιώδη, επιμέρους), οικονομική βιωσιμότητα της πράσινης επιχειρηματικότητας (απαιτούμενα στοιχεία, οι περιοχές natura, οι επενδύσεις, εναλλακτικές λύσεις, προτάσεις)
 -Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Οικο-Επιχειρηματικότητα και τοπική κοινωνία103

-Η αρνητικότητα της κοινωνίας απέναντι στην πράσινη επιχειρηματικότητα
 Πού οφείλεται, ο αμφίπλευρος ρόλος των ΜΚΟ
 -Το έλλειμμα γνώσης και ευαισθητοποίησης

Η γνώση ως διαμορφωτής νοοτροπίας, ο ρόλος των ΜΚΟ και των διαχειριστικών φορέων, τοπική ενημέρωση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, συναίνεση για την ποιότητα και την ανταποδοτικότητα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Διαχειριστικοί φορείς.....115

-Δράσεις του διαχειριστικού φορέα

Τοπικό σήμα πράσινης ποιότητας, παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών, συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις, παραχώρηση του σήματος του Δ.Φ., χορηγίες και δωρεές, στρατηγικός σχεδιασμός, δικτυακό έργο, προγράμματα και δράσεις, σύμβουλος πράσινης επιχειρηματικότητας και τοπικός πιστοποιητικός παράγων, συνεταιρισμός με φορείς κατάρτισης, πράσινα επαγγέλματα

-Συμπεράσματα

-Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Πράσινη επιχειρηματικότητα και Αυτοδιοίκηση ...133

-Ο γενικότερος περιβαλλοντικός ρόλος της αυτοδιοίκησης

-Προβλήματα της αυτοδιοίκησης

-Ο ρόλος της αυτοδιοίκησης στην οικοανάπτυξη

-Προτάσεις

-Κατηγορίες των προγραμμάτων για την αυτοδιοίκηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Κοινωνική Οικονομία και ΜΚΟ 143

-Ορισμός και λειτουργία της κοινωνικής οικονομίας

-Προβλήματα της κοινωνικής οικονομίας

-Κοινωνική οικονομία και μη κυβερνητικές οργανώσεις

-Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Επιχειρηματικές κατηγορίες161

-Γενικά

-Οι τομείς της οικοεπιχειρηματικής δραστηριότητας

-Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Η πράσινη επιχειρηματικότητα, ο επιχειρηματίας και ο εργαζόμενος.....173

- Παράγοντες προσδιορισμού της πράσινης επιχειρηματικότητας
- Όροι σχεδιασμού της πράσινης επιχειρηματικότητας
- Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Η πράσινη απασχόληση, τα πράσινα επαγγέλματα και οι δομές στήριξης.....181

- Δομές και πεδία για την υποστήριξη της πράσινης απασχόλησης
- Δομές και πόροι για την πράσινη απασχόληση
- Τα θεματικά πεδία της πράσινης κατάρτισης
- Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ποιότητα, πιστοποίηση, πράσινη επιχειρηματικότητα και αγορά.....189

- Γενικά
- Οργάνωση της ποιότητας
- Κόστος ποιότητας
- Η πολιτική ποιότητας
- Ποιότητα και ανταγωνιστικότητα
- Πιστοποίηση της ποιότητας
- Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Βιώσιμος εναλλακτικός τουρισμός, οικοτουρισμός και πράσινη επιχειρηματικότητα.....221

- Βιώσιμος τουρισμός
 - έννοιες, κατηγοριοποίηση του βιώσιμου τουρισμού
- Τουριστική αγορά και περιβάλλον
 - προσαρμογή στο περιβάλλον, αγορά και οικοτουρισμός
- Τουριστική ζωνοποίηση των περιοχών natura
- Παράγοντες που προσδιορίζουν τη δυναμική των τουριστικών προορισμών
- Παράγοντες ελκυστικότητας των τουριστικών προορισμών

- Τα σημεία διαμόρφωσης του βιώσιμου τουρισμού
- Προτάσεις για πιστοποίηση και βιώσιμο τουρισμό
- Προτάσεις για την ποιότητα
- Κοινωνία, οικονομία και βιώσιμος τουρισμός
- Σημεία και φορείς τουριστικής προβολής της Ελλάδας
- Προοπτικές του οικοτουρισμού
- Χρηματοδότηση
- Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Οικοαγροτική ανάπτυξη281

- Κλίμακες πιστοποίησης
- Υποστηρικτικές ενέργειες
- Εξωτερικές οικονομίες, επιβαρύνσεις και σχέση κόστους-απόδοσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Πολιτιστικό Επιχειρείν για το περιβάλλον303

- Πίνακας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Πράσινο επικοινωνείν315

- Γενικά
- Πρόταση της ΠΜΚΟ ΣΟΛΩΝ, μέλους του ΠΑΝΔΟΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Εταιρική κοινωνική ευθύνη331

- Οι απαιτήσεις της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης
- Τα τοπικά σχήματα ΕΚΕ και η σημασία τους
- Πεδία ανάπτυξης της ΕΚΕ
- Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Τα οικονομικά και άλλα εργαλεία της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης339

- Προτάσεις για ανεύρεση πόρων

Οικονομικά μέτρα, πιστοποίηση, εργαλεία, περιβαλλοντική προσαρμογή, πληροφόρηση και παρακολούθηση, απασχόληση, μελέτες, δημοσιότητα και επικοινωνία, συνεργασία.

-Πίνακες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Στρατηγικά εργαλεία357

-Τα εργαλεία

-Το μέλλον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

A.-Η δομή του 3^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης363

B.-Η δομή των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων (ΠΕΠ)371

Γ.-Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης & Προστασία του Περιβάλλοντος

1.-Υπουργείο Ανάπτυξης-ΕΠΑΝ373

-Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας

-Πρόγραμμα GMES (παγκόσμια παρακολούθηση περιβάλλοντος και ασφάλειας)

2.-Υπουργείο Αιγαίου399

-Νησιά και θαλάσσια πάρκα προστατευόμενων περιοχών

3.- Υπουργείο Πολιτισμού401

4.-Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας409

-Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Υγείας και Πρόνοιας

5.-Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

-Επιχειρησιακό πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ)413

6.-Υπουργείο Γεωργίας421

-Γενικές Παρατηρήσεις

-Αγροτική ανάπτυξη και Περιβάλλον

-Γενικό περιεχόμενο των αξόνων 2,3,4

-Περιεχόμενο των αξόνων 2,3,4 και των στόχων 1,2,3

7.-Αλιεία437

8.-Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών	439
-Επιχειρησιακό πρόγραμμα «Σιδηρόδρομοι και οι συγκοινωνίες στα αεροδρόμια».	
9.-Υπουργείο ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.....	439
-Επιχειρησιακό πρόγραμμα «Οδικοί άξονες, λιμάνια, αστική ανάπτυξη».	
-Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον» (ΕΠΠΕΡ)	

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Επτά βήματα για την τοπική βιώσιμη ανάπτυξη	
.....	449
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Περιβαλλοντικό κόστος και οικονομική αποτίμησή του.....	453
-Πίνακας	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Εξωτερικές επιδράσεις, οικονομίες και επιβαρύνσεις.	457
- Έννοια και ιστορία	
-Ορισμός και σημασίες του όρου	
-Κατηγορίες εξωτερικών επιδράσεων	
-Οι εξωτερικές επιδράσεις στον οικονομικό σχεδιασμό	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
Οι οικονομίες κλίμακας	473
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	481
Βασικές συντομογραφίες	501

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε

Η αναγκαιότητα συντονισμού του κράτους της αγοράς και της κοινωνίας των πολιτών με στόχο μία οικονομία εναρμονισμένη με τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου γίνεται όλο και πιο έντονη. Αυτό που ονομάζεται «κοινωνική οικονομία» αποκτά όλο και περισσότερο βάρος. Προσφέρει όλο και περισσότερες απαντήσεις σε θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση του περιβάλλοντος, την προώθηση της απασχόλησης, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την διαφοροποίηση των παραγόμενων προϊόντων. Υπηρεσίες που σχετίζονται με τον αγρο ή οικο- τουρισμό, την ανάδειξη της φυσικής πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, την προβολή και προώθηση τοπικών προϊόντων μπορούν να αποτελέσουν εφελκύδια ανάπτυξης εφόσον συνδυάζονται με την ποιότητα, την αυθεντικότητα και την αναγνώριση της περιοχής προέλευσης.

Η πλούσια βιοποικιλότητα, οι ευνοϊκές κλιματολογικές εδαφικές συνθήκες, αλλά και οι ιστορικές και πολιτιστικές καταβολές αποτελούν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που θα πρέπει η χώρα μας να αξιοποιήσει.

Η κυβέρνηση έχει προγραμματίσει και υλοποιεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα, το οποίο περιλαμβάνει το μέτρο για την προώθηση της αγρο-περιβαλλοντικής πολιτικής, την ανάπτυξη της απασχόλησης σε αντικείμενα σχετικά με την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος, την υποστήριξη στην δημιουργία συνεταιρισμών και νέων επιχειρήσεων που στόχο έχουν την διαχείριση του περιβάλλοντος και την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Το πρόγραμμα αυτό έχει ως στόχο την διαχείριση και ανάδειξη των περιβαλλοντικών πολιτιστικών και ιστορικών

πλεονεκτημάτων της χώρας αλλά και κάθε συγκεκριμένης περιοχής ειδικότερα.

Το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει δημιουργήσει 27 φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών και υλοποιεί σειρά προγραμμάτων διαχείρισης στις υπόλοιπες προστατευόμενες περιοχές. Τόσο στους φορείς όσο και στα προγράμματα έχει κατοχυρωθεί ο συμμετοχικός χαρακτήρας όλων των ενδιαφερομένων μερών (Τοπική Αυτοδιοίκηση, επιστήμονες, τοπικοί παραγωγικοί φορείς, περιβαλλοντικές ΜΚΟ). Ο ρόλος των διαχειριστικών αρχών των προστατευμένων περιοχών δεν περιορίζεται στην περιβαλλοντική προστασία. Βασικός τους στόχος είναι η βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών αυτών. Η ανάπτυξη δηλαδή που θα συνδυάζει την οικονομική μεγέθυνση, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική διαχείριση.

Η έκδοση για το πράσινο επιχειρείν προσπαθεί να καλύψει ένα μεγάλο κενό. Το Πανελλήνιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων διαθέτει μια σχετική εμπειρία. Ελπίζουμε το παρόν τεύχος να βοηθήσει φορείς, αιρετούς, ενεργούς πολίτες και επιχειρηματίες, να διαπιστώσουν τις νέες ευκαιρίες και προοπτικές που προσφέρει ο χώρος της διαχείρισης και ανάδειξης του περιβάλλοντος στη χώρα μας.

Β. Παπανδρέου

Υπουργός
Περιβάλλοντος, Χωροταξίας
και Δημοσίων Έργων

ΟΔΗΓΟΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ**«ΠΡΑΣΙΝΟ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ»**

«Όλα έχουν ειπωθεί, μένει όμως να τα ξαναπούμε με άλλον τρόπο».

Αντρέ Ζίντ

Στη συγγραφή του εγχειριδίου για το «Πράσινο Επιχειρείν» λάβαμε υπόψη μας τα ακόλουθα δεδομένα:

1)Την αναγκαιότητα για την αντιμετώπιση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων και των αναπτυξιακών περιορισμών των περιοχών του δικτύου natura και όχι μόνο.

2)Την ανάγκη να λειτουργήσουν οι διαχειριστικοί φορείς σαν στρατηγικοί παράγοντες όχι μόνον προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και σαν παράγοντες κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης στις περιοχές που καλούνται να διαχειριστούν:

(α)Με άντληση πόρων για δράσεις δικές τους μέσα από όλο το φάσμα των επιχειρησιακών προγραμμάτων, τομεακών και περιφερειακών, όπως και μέσα από τις κοινοτικές πρωτοβουλίες και τα ειδικά προγράμματα για το περιβάλλον (LIFE, ΕΤΕΡΠΣ κτλ.). Με άλλα λόγια να αντλήσουν πόρους από όλα τα περιβαλλοντικά μέτρα του Γ'ΚΠΣ, από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους.

(β)Με ειδικές πολιτικές, καθώς η παράλληλη ανάδειξη του 15% του ευρωπαϊκού εδάφους ως προστατευόμενου φυσικού περιβάλλοντος δημιουργεί ένα σοβαρό πρόβλημα ανταγωνιστικότητας στην άντληση των πόρων, στη στρατηγική και την αποδοτικότητα των επενδύσεων. Έτσι λοιπόν οι διαχειριστικοί φορείς βρίσκονται πλέον

μπροστά στην πρόκληση να σχεδιάσουν οικοαναπτυξιακές δράσεις σ' ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον. Μέχρι τώρα υπήρξαν πιλοτικές δράσεις επιτυχείς ή αποτυχημένες σε αυτόν τον τομέα, οι οποίες είχαν την «πολυτέλεια» του πειραματισμού και της μειωμένης ανταγωνιστικότητας.

Γι' αυτό πιστεύουμε ότι είναι αναγκαία μια ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση για την ανάπτυξη των περιοχών *natura* που να στοχεύει στην ιδιαιτερότητα κάθε μιας από αυτές και να συνδυάζει χρηματοδοτικούς πόρους και μοντέλα ανάδειξης αυτών των περιοχών. Επειδή δεν είναι δυνατόν να αναφερθούμε στο σύνολο αυτών των περιοχών, είναι αναγκαία η χρήση γενικών μοντέλων για την ανάπτυξή τους.

3) Ότι οι διαχειριστικοί φορείς και όλοι οι άλλοι φορείς που συμπράττουν για την τοπική προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να ανοίξουν τον διάλογο για τα οικονομικά και κοινωνικά κίνητρα που υπάρχουν για τον ιδιωτικοοικονομικό τομέα, έτσι ώστε ο τελευταίος να δει την προστασία του περιβάλλοντος σαν μια επενδυτική ευκαιρία. Είναι πρόδηλο ότι χωρίς τον ιδιωτικοοικονομικό τομέα η προστασία του περιβάλλοντος θα αντιμετωπίσει σοβαρό πρόβλημα βιωσιμότητας. Για τον λόγο αυτό οι Δ.Φ. πρέπει να διαχύσουν την πληροφόρηση και τα εργαλεία στις επιχειρήσεις, τους επιχειρηματίες και τις τοπικές κοινωνίες.

4) Την έλλειψη βιβλιογραφικής επάρκειας, καθώς ο τομέας της πράσινης επιχειρηματικότητας τώρα μόλις ανοίγεται.

5) Ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι καθοριστικός, καθώς είναι ο τομέας που θα αξιοποιήσει κίνητρα και ευκαιρίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε όλη την επικράτεια. Η αξιοποίηση αυτή θα συμβάλει στην διαφοροποίηση κι

την ποιότητα του προϊόντος και στην ανάδειξη και την εκμετάλλευση του συγκριτικού πλεονεκτήματος.

6)Την ανάγκη να εστιάσουμε στην αναδυόμενη πράσινη οικονομία και το μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας στους νέους κύκλους και την νέα ποιότητα της βιώσιμης ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας.

Γι' αυτούς τους έξι λόγους προσπαθήσαμε ν' αναδείξουμε ως σημαντικά στοιχεία:

(α)Τη συστημική ανάπτυξη ταυτότητας μιας περιοχής.

(β)Τον ρόλο των εξωτερικών επιδράσεων, οικονομικών ή επιβαρύνσεων στην πράσινη επιχειρηματικότητα και αγορά.

(γ)Τα θέματα που συνδέονται με την ποιότητα, την πιστοποίηση, το management και το marketing σε σχέση με το περιβάλλον.

(δ) Τη στρατηγική για τον βιώσιμο τουρισμό, τον εναλλακτικό ή ήπιο τουρισμό και τον οικοτουρισμό με έμφαση σε συγκεκριμένες προτάσεις.

(ε)Το Γ'ΚΠΣ με το σύνολο σχεδόν των περιβαλλοντικών μέτρων του μαζί με τη δομή τους σε αδρές γραμμές, διατηρώντας την ορολογία με τα όποια προβλήματά της.

(στ)Τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης, της τοπικής κοινωνίας, των ΜΚΟ, της κοινωνικής οικονομίας για το περιβάλλον, όπως και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

(ζ)Τα πράσινα επαγγέλματα και τις κατηγορίες του πράσινου επιχειρείν.

(η)Την περιβαλλοντική προσαρμογή του αγροτικού τομέα και

(θ) Τα εργαλεία αποτίμησης των οικονομικών επιδόσεων των περιοχών natura.

Το Πανελλήνιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων (ΠΑΝΔΟΙΚΟ), καθώς αποτελείται από πολλές οργανώσεις που λειτουργούν και αγωνίζονται τοπικά για την προστασία του περιβάλλοντος, συνθέτει ένα φάσμα εμπειρίας για την άμεση σχέση προστασίας περιβάλλοντος και τοπικής ανάπτυξης. Συνδυάσαμε αυτές τις εμπειρίες σε μια ευρύτητα θεμάτων για τον τρόπο με τον οποίο πιστεύουμε ότι πρέπει να αναπτυχθεί το δίκτυο των περιοχών natura και η βιώσιμη ανάπτυξη παντού στην Ελλάδα.

Με δεδομένο ότι το εγχειρίδιο αυτό στοχεύει τόσο στις προστατευόμενες περιοχές όσο και στο σύνολο της χώρας, αναφερθήκαμε έστω και ακροθιγώς σε τομείς που αποτελούν την μεγάλης κλίμακας πράσινη επιχειρηματικότητα, όπως π.χ. στους τομείς της ανακύκλωσης και της ενέργειας. Η μεγάλης κλίμακας πράσινη επιχειρηματικότητα απαιτεί μεγαλύτερο βαθμό αναφοράς, έξω από το εγχειρίδιο.

Εξ αντικειμένου το εγχειρίδιο παρουσιάζει δυσκολίες εκεί όπου χρειάζεται κατανόηση της ορολογίας που δεν μπορεί να απλουστευθεί.

Ο περιορισμένος χώρος και η θεματική ευρύτητα αποτέλεσαν ένα πρόβλημα που μας υποχρέωσε να περιορίσουμε τα παραδείγματα και τις επεξηγήσεις και να διατηρήσουμε την πυκνότητα. Σεβόμενοι την ανάγκη της ουσιαστικής και όχι επαναληπτικής πληροφόρησης διατηρήσαμε την ορολογία που αποτελεί μία κατάκτηση της εποχής μας, με την ευχή η ορολογία αυτή να γίνει κοινό κτήμα σε μήκος χρόνου για μεγαλύτερης κλίμακας αποτελέσματα.

Για μεγαλύτερη ευκολία ανάγνωσης μέσα στα εκτενή κεφάλαια διαιρέσαμε την ύλη σε υποκεφάλαια και επιχειρήσαμε στο τέλος κάθε κεφαλαίου μια συνόψιση με πίνακες.

Τέλος, το εγχειρίδιο αυτό θα απείχε αρκετά από αυτή τη μορφή και το περιεχόμενό του χωρίς τη συνεργασία, την επεξεργασία και τις παρατηρήσεις της κ. Ιωάννας Μουτσοπούλου. Ευχαριστώ ακόμη ιδιαίτερα για την άοκνη συνεργασία του τον κ. Αλ. Μπέλεση και τους συνεργάτες της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ, όπως επίσης και τα μέλη της Επταμελούς Γραμματείας του ΠΑΝΔΟΙΚΟ. Θα ήταν ιδιαίτερη παράλειψη, αν δεν ευχαριστούσα τον κ. Ράλλη Γκέκα για τις δημιουργικές και ουσιαστικές παρατηρήσεις του και τον κ. Μανώλη Γλύτση για τις διαδικαστικές συνεννοήσεις του με έμφαση την άνετη ολοκλήρωση και πληρότητα του έργου.

Πιστεύουμε ότι το ΥΠΕΧΩΔΕ με την υιοθέτηση της πρότασης του ΠΑΝΔΟΙΚΟ μέσα από το εγχειρίδιο αυτό συνεισέφερε ουσιαστικά στο να αναδειχθεί ένας τομέας κρίσιμης γνώσης για την αναπτυξιακή διάσταση της προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος, που μέχρι τώρα έλειπε.

Γιάννης Ζήσης
Μέλος της Επταμελούς Γραμματείας
του ΠΑΝΔΟΙΚΟ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Περί πράσινης οικονομίας

«Η ιστορία των προσπαθειών του ανθρώπου να καθυποτάξει τη φύση είναι η ιστορία της καθυπόταξης του ανθρώπου από τον άνθρωπο».

M. Horkheimer

*(διασκευάζοντας τον Ένγκελς
που είχε μιλήσει για τη βία στις σχέσεις)*

Αυτό το κεφάλαιο εστιάζει την προσοχή στο ευρύτερο όλο, την πράσινη οικονομία και τις συνθήκες που την καθορίζουν, καθώς μέσα στην πράσινη οικονομία αναπτύσσεται και αναδύεται η πράσινη επιχειρηματικότητα.

Γενικά

Η προστασία του περιβάλλοντος στοχεύει πρωταρχικά στην υγεία και την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, όπως και στην προστασία της φύσης στο μήκος ζωής όλων των γενεών. Η προσοχή είναι στραμμένη στο μέλλον με βάση την αρχή της αειφορίας-βιωσιμότητας, μέσα από τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στο παρόν ώστε ο σύγχρονος κόσμος να είναι βιώσιμος.

Η προστασία των θεμελιωδών αγαθών και της ποιότητάς τους έχει άμεση σχέση με τους σκοπούς και τις διαδικασίες της οικονομικής δραστηριότητας. Όλο και περισσότερο το παρόν και το μέλλον θα χαρακτηρίζονται ως βιώσιμα ανάλογα με τον βαθμό συγχώνευσης της περιβαλλοντικής προστασίας με την οικονομική δραστηριότητα.

τητα. Η πιο θετική εκδοχή για αυτή την ποιότητα των οικονομικών δράσεων βρίσκεται στην ανάδειξη της ποιότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος ως:

α) Συγκριτικού πλεονεκτήματος για την οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη.

β) Παράγοντα άρσης των περιφερειακών και ενδο-περιφερειακών ανισοτήτων.

Η πράσινη επιχειρηματικότητα μαζί με το θεσμικό πλαίσιο της προστασίας του περιβάλλοντος αποτελεί την αιχμή του δόρατος για την επίτευξη αυτών των στόχων. Υποστηρίζεται μεν από τις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές κινήτρων, μόχλευσης ευκαιριών και χρηματοδοτήσεων, αλλά αναδύεται μέσα από την αγορά, από τον ιδιωτικό τομέα και την κοινωνική ζήτηση.

Τα χαρακτηριστικά της σημερινής κατάστασης

1) Βαθμιαία τα περιβαλλοντικά αγαθά γίνονται οικονομικά αγαθά και αποτελούν πεδίο δράσης των επιχειρήσεων.

2) Το περιβάλλον δεν θεωρείται πια για την οικονομία ως άπειρος και ανεξάντλητος πόρος, ως διαρκώς ανανεώσιμος και αυτοαειφορικός συντελεστής παραγωγής.

3) Βιώνουμε πια μαζί με την οικονομική στενότητα και την περιβαλλοντική.

4) Στο παραγωγικό κόστος προστίθεται και το περιβαλλοντικό κόστος, καθώς αρχίζει να αποτιμάται το κόστος όχι μόνον με τις επιταγές των νόμων, αλλά και ως αμιγώς οικονομικό κόστος, άμεσα ή έμμεσα υπολογίσιμο.

5) Η περιβαλλοντική παράμετρος υπολογίζεται τόσο σαν ευκαιρία μείωσης του παραγωγικού κόστους, όσο και σαν θετική αξία τελικού προϊόντος.

6)Η αγορά και η παραγωγική μεθοδολογία προοδεύουν.

7)Η εναλλακτική (μη συμβατική) θεώρηση της παραγωγικότητας, της χρησιμότητας και της ικανοποίησης των καταναλωτών είναι προ των πυλών. Η οικονομία ηθελημένα ή αθέλητα παρακολουθεί τις ανάγκες και την ποιοτική μετατόπιση της ζήτησης στις αναπτυγμένες οικονομίες.

8)Το κόστος της αειφορίας συνυφαίνεται με το κέρδος μέσα από την συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας με την κατανομή του προϊόντος.

9)Μέσα από τις ευκαιρίες της αγοράς επανεγγράφονται με νέους όρους παραδοσιακές μορφές επιχειρηματικών δράσεων. Η πράσινη επιχειρηματικότητα ανταποκρίνεται έτσι στα αιτήματα για ανάπτυξη με τοπικό χρώμα.

10)Η επιχειρηματικότητα αυτή προσαρμόζεται σ' όλες τις κλίμακες και τις διαβαθμίσεις της σύγχρονης οικονομίας. Στον τομέα του περιβάλλοντος μπορούν και δραστηριοποιούνται και μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις. Αυτές αποτελούν τον τομέα της πράσινης βιομηχανίας και της πράσινης παροχής υπηρεσιών. Παράλληλα όμως οι αναλογίες του «μικρού που είναι όμορφο» βρίσκουν εδώ την κύρια έκφρασή τους, μέσα στην μικρή κλίμακα της πράσινης επιχειρηματικότητας. Η μικρή κλίμακα είναι αυτή που αναδεικνύει την τοπικότητα, την παραδοσιακότητα και την ηπιότητα με όρους ποιότητας και προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

11)Οι δύο βασικοί κλάδοι της πράσινης επιχειρηματικότητας, πέρα από τα μεγέθη της, εκπληρώνουν την ανάγκη της συνέχειας και την ανάγκη του καινούργιου αντίστοιχα. Έτσι η περιβαλλοντική προσαρμογή των συμβατικών παραγωγικών δράσεων και μεθόδων συνδέεται

με τη συνέχεια, τη σταδιακή εξέλιξη και τη μετάβαση, ενώ οι αμιγώς πράσινες οικονομικές δράσεις αποτελούν τον πυρήνα του νέου κόσμου της οικονομίας.

12) Η πράσινη επιχειρηματικότητα δεν ικανοποιεί μόνον μία προσαρμογή της οικονομίας στις νέες ανάγκες, αλλά έρχεται να γεφυρώσει και το χάσμα μεταξύ οικονομίας και πολιτισμού, στοχεύει στην κάλυψη του πολιτιστικού ελλείμματος της αγοράς. Αντιπροσωπεύει άλλες αξίες, αξίες ενός λιγότερο υλιστικού πολιτισμού, με περισσότερο εθελοντισμό και δημιουργική έκφραση χωρίς υπερκαταναλωτισμό. Αυτή η αλλαγή μακροχρόνια διαμορφώνει και για την ίδια την οικονομία μια υγιέστερη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών.

Δυνατότητες της πράσινης οικονομίας

Η εποχή μας αποτελεί το αρχικό στάδιο για την Νέα Επιχειρηματικότητα και έχει την ευθύνη και το προνόμιο να χειριστεί τις εξελίξεις εξ αρχής. Η υπόθεση του περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει σε ενίσχυση της υγιούς ανταγωνιστικότητας και παράλληλα να κάνει πιο συνεργατικές τις αγορές. Να οδηγήσει δηλαδή σε ανάκτηση της **Λογικής** και του **Σκοπού** μέσα στην Οικονομία. Η ποιότητα και το περιβάλλον έρχονται να καλύψουν αυτό που ο L.Mumford είχε ονομάσει ως έλλειμμα σκοπών μέσα σε μια υπερεπάρκεια μέσων μιλώντας για την Οικονομία.

Όλα αυτά βέβαια ισχύουν με μία προϋπόθεση: τη **Γνώση**. Η γνώση αποτελεί το χωριό και τον θώκο της **καινοτομίας**. Η καινοτομία βρίσκει προνομιακό πεδίο στο πεδίο της αειφόρου ανάπτυξης.

Η αειφορική ανάπτυξη είναι το προνομιακό πεδίο αξιοποίησης των ανθρώπινων πόρων και απόδοσης του

ανθρώπινου κεφαλαίου, που αποτελεί συντελεστή συνολικής μόχλευσης των οικονομικών εξελίξεων.

Συμφωνούμε λοιπόν με όποιον ισχυρίζεται ότι «η άγνοια είναι η μεγαλύτερη ρύπανση», απέναντι στις δυνατότητες, τις ευκαιρίες, τους κινδύνους, τα προβλήματα κτλ. Είναι φανερό ότι σαν κοινωνία πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το μόνο ντάμπινγκ, τη μόνη επιδότηση που δεν μπορεί να απαγορευτεί: την γνώση και την πληροφόρηση.

Αυτό το εγχείρημα κυριαρχεί ως στόχος σ' αυτό το εγχειρίδιο. Ενδιαφερόμαστε να διαμορφώνουμε μια οικονομία κλίμακας, σκέψεων, ιδεών και γνώσης για την πράσινη επιχειρηματικότητα. Η ανάγκη για κάλυψη της απουσίας ενός cluster, δηλαδή μιας συγκεντρωμένης κρίσιμης ποσότητας και ποιότητας πληροφορίας, κυριάρχησε σ' όλη τη διαδικασία συλλογής υλικού και συγγραφής. Αυτό έθεσε σε δεύτερη μοίρα το άλλο μεγάλο πρόβλημα, την ανάγκη της διερμηνείας προς χάρη του κατά το δυνατόν ευρύτερου κοινού, καθώς ελάχιστοι είναι για την ώρα οι εξοικειωμένοι με ένα μέρος της ορολογίας, όπως και με το εγχείρημα του παντρέματος των αθών περιβαλλοντικών θεωρήσεων με τον χώρο της οικονομίας. Δεν θα μπορούσε να είναι κι' αλλιώς, επειδή η μεν οικονομική δραστηριότητα υποτιμούσε την αξία του περιβάλλοντος και της φύσης, ενώ η οικολογική θεωρούσε το πάντρεμα αυτό μια περίπου «βρώμικη δουλειά».

Μπαίνουν πια ζητήματα όπως το πώς θα αναδείξουμε τις **πράσινες πολιτικές** ως νόμιμο ντάμπινγκ (επιδότηση) στην αγορά. Η θεσμοθέτηση των περιοχών natura μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ως ένα οικολογικό ντάμπινγκ, ως ενισχυμένη παρουσία της πράσινης παραγωγής και των προϊόντων στην αγορά, ως οικολογική ανάκτηση υγιούς ανταγωνισμού με τη συνεκτίμηση του

περιβαλλοντικού κόστους και την αύξηση της ζήτησης ποιότητας.

Έρχεται λοιπόν η εποχή της **οικονομικής εξωστρέφειας** με όρους ανταγωνιστικότητας και κοινωνικής ζήτησης για την υπόθεση του περιβάλλοντος και της ποιότητας. Για να μη δυσφημήσουμε όμως αυτό το κοινωνικό στοίχημα, πρέπει από την αρχή να αποφύγουμε ταυτόχρονα τόσο τις περιβαλλοντικές όσο και τις οικονομικές αστοχίες των πολιτικών και της επιχειρηματικής δράσης.

Το πέραςμα από την εποχή της αντίστασης και της καταγγελίας, που κατά κυριολεξία υπήρξε η εποχή της αγωνιστικής, πλην όμως εργαλειακά απεμπλουτισμένης, οικολογίας, στην εποχή της **περιβαλλοντικής μόχλευσης της οικονομίας** θα πραγματοποιηθεί επιτυχώς, αν υπάρξουν ορισμένες προϋποθέσεις. Αν δηλαδή υπάρξουν επιχειρηματικές ιδέες που θα αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες τόσο μέσα από την ζήτηση των όρων περιβάλλοντος και ποιότητας από τους καταναλωτές και χρήστες όσο και μέσα από το θεσμικό περιβάλλον των κινήτρων.

Καθ' όλο το χρονικό διάστημα που οι ενδιαφερόμενοι για το πράσινο επιχειρούν σταθμίζουν τη στάση τους μπροστά στο νέο επιχειρηματικό τοπίο, συντελείται μια πολύ μεγάλη, οικουμενική και περιφερειακή, **αλλαγή πολιτικών**. Αυτή η αλλαγή συνίσταται στο σταδιακό πέραςμα των περιβαλλοντικών δικαιωμάτων στην κατηγορία των **θεμελιωδών δικαιωμάτων**. Αυτό δεσμεύει την πολιτική σε υποχρεωτική στήριξη των περιβαλλοντικών δικαιωμάτων ακόμη και μέσα από το καθεστώς ιδιοκτησίας και νομής, ενώ αλλάζει εκ βάθρων τους όρους της αγοράς. Αυτή η εξέλιξη συνοδοιπορεί με τη στάση της σύγχρονης κοινωνίας που αγωνίζεται να αυτοπροσδιοριστεί

και να βρει τον δρόμο της μεταξύ της αγοράς και των πραγματικών αναγκών της ζωής και του περιβάλλοντος.

Το τοπίο αυτής της αλλαγής σημαδεύεται τόσο από την νέα ζήτηση όσο και από το νέο επιχειρηματικό βλέμμα, που διαβλέπει την πολλαπλή και πολύπλευρη υπεραξία της ποιότητας του περιβάλλοντος και του προϊόντος να κυριαρχεί στην αγορά.

Στον 21^ο αιώνα το περιβάλλον και η φύση αποτελούν ένα λανθάνον συγκριτικό πλεονέκτημα, αποτελούν μέρος της επωνυμίας του προϊόντος για την καταναλωτική ζήτηση.

Το ότι «πρασινίζει» η αγορά μέσα από την πράσινη ζήτηση δεν σημαίνει ότι παύει η ευθύνη του δημόσιου τομέα. Το νέο συγκριτικό πλεονέκτημα που από μόνο τους είναι ενδογενές σε κάθε τόπο, σε κάθε οικονομική περιφέρεια, για να αξιοποιηθεί, χρειάζεται νέες υποδομές, δικτυώσεις, στρατηγική και δράσεις. Σ' αυτό ο ρόλος του δημόσιου τομέα, με τις δυνατότητες των θεσμικών και τακτικών πόρων του, είναι καθοριστικός. **Ο δημόσιος τομέας** αποτελεί τον μοχλό για την ανάκτηση και την ανάδειξη του συγκριτικού πλεονεκτήματος όπως και για την στήριξη της καινοτομίας. Ομοίως και στον τομέα του περιβάλλοντος μπορεί να αξιοποιήσει φυσικά και διαρθρωτικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Και αυτό επειδή ο δημόσιος τομέας διαθέτει επαρκείς πόρους για μια τέτοια δράση, τους οποίους δεν προσδοκά κατ' ανάγκην να πάρει γρήγορα πίσω σε αντίθεση με τον ιδιωτικό τομέα.

Μια άλλη σοβαρή εξέλιξη που βρίσκεται προ των θυρών συνδέεται με την πιθανολογούμενη **αλλαγή** της παλιάς γενιάς της επιχειρηματικότητας. Η νέα επιχειρηματικότητα χαρακτηρίζεται από μια ολιστική επιχειρηματική κουλτούρα, μέσα από την οποία ο ιδιωτικός τομέας (η ιδιωτική οικονομία) όχι μόνον επικοινωνεί με την κοι-

νωνική οικονομία, αλλά και την ενισχύει, προσδοκώντας να αναγνωρισθεί η τέτοια δράση της και τα προϊόντα της και να αυξηθεί έτσι η ζήτησή τους. Σε αυτή την αλλαγή συντελεί σε σημαντικό βαθμό ο τομέας του περιβάλλοντος. Αυτός απαιτεί κατ' ανάγκην συνεργασία πολλών παραγόντων (επιχειρηματία, εμπόρου, παραγωγού, καταναλωτή, τοπικής αυτοδιοίκησης, επιστήμης κτλ.) και αποτελεί έτσι πεδίο πολυμερούς εταιρικού συστήματος συνυφασμένο με τις τοπικές κοινωνίες. Όμως αυτό το σύστημα, επειδή είναι από τη φύση του ανοικτό σε πολλές ιδέες και επιδράσεις, μοιραία ενισχύει αυτή την αλλαγή της επιχειρηματικότητας.

Πρόβλήματα και προοπτικές

Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας στην οικονομία συνδέεται και με ένα κόστος μελετών και γραφειοκρατίας, που διαμορφώνει και πελατειακές στρεβλώσεις. Είναι πολιτικό το ζήτημα του περιορισμού αυτών των στρεβλώσεων και του διοικητικού κόστους μεγέθυνσης της γραφειοκρατίας. Το πρόβλημα είναι σε ένα βαθμό το ίδιο με αυτό που συναντάμε και στη μεγέθυνση της κοινωνικής οικονομίας, των ΜΚΟ αλλά και των επιχειρήσεων: είναι το πρόβλημα του **περιορισμού της αναλογίας του λειτουργικού κόστους** σε σχέση με το τελικό καθαρό προϊόν και το παραδοτέο.

Όπως και να έχει πάντως «όσα κέρδη βγήκαν και βγαίνουν από την κατάρρευση του περιβάλλοντος, τόσα μπορούν να βγουν και από την ανοικοδόμηση και την ανάκτησή του».

Η πράσινη στενότητα ως άμεση και εν δυνάμει είναι μπροστά μας, καθώς το οικολογικό χρέος της οικονομίας μεγαλώνει. Η φύση δεν είναι μόνον η μήτρα της οικονο-

μίας, αλλά κυρίως είναι η γενεσιουργός συνθήκη της ζωής. Έτσι τα οικολογικά ελλείμματα κάποια στιγμή αναπόφευκτα -και στον βαθμό που η κοινωνική και ατομική ζήτηση εξελίσσεται υγιώς- θα γίνουν και οικονομικά. Αν λοιπόν συνεχίσουμε να παραγνωρίζουμε αυτή τη **σχέση αλληλεπίδρασης** οικονομικού και οικολογικού, οι εγγυήσεις του συστήματος θα καταπέσουν αφήνοντας σαν ερειπωμένη ανάμνηση την «βελοούδινη ευημερία».

Η αμοιβαιότητα του οικολογικού με τον οικονομικό χώρο αναδεικνύεται και στα μοντέλα θεώρησης. Όπως η αγορά είναι αδιαίρετη έτσι, και ακόμη περισσότερο, είναι αδιαίρετη η φύση και η ζωή. Μέσα από αυτή την θεμελιώδη παραδοχή και με το συλλογικό κύρος των κοινωνιών και των πολιτικών πρέπει να αντιμετωπισθούν οι τάσεις των οικονομικών μονάδων να αποκρούουν και να απομακρύνουν από τον εαυτό τους και την αγορά το μακροχρόνιο κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος που δημιουργούν με τις εξωτερικές επιβαρύνσεις. Είναι καιρός να **αναθεωρηθεί η θεώρηση της αγοράς** ως πεδίου παιγνίου με κανόνες νίκης-ήττας κατά τη διαμόρφωση της ισορροπίας των ιδιωτικών προσδοκιών και πράξεων. Σε διαφορετική περίπτωση θα έλθουμε αντιμέτωποι με την ανάγκη για μια πράσινη λιτότητα, σταθεροποίηση και εξυγίανση της οικονομίας. Αυτό θα συμβεί αναπόφευκτα κάποια στιγμή, γιατί το οικολογικό νόμισμα δεν μπορεί να υποτιμηθεί, καθώς είναι η ίδια η ζωή.

Μέχρι τώρα μέσα στην αναπτυξιακή διαδικασία δεν υπολογιζότανε παρά η νίκη στο παίγνιο της αγοράς ως κίνητρο και κινητήρια δύναμη. Όμως αρχίζουμε πια να υποψιαζόμαστε πως αυτή η νίκη δεν είναι άλλο από την **αυταπάτη της ευημερίας** σε τεχνητές συνθήκες, χωρίς φύση και τελικά χωρίς ζωή. Και είναι αυταπάτη, επειδή η «ανάπτυξη για την ανάπτυξη» (σύμφωνα με τον Edward

Abbey) και η «αγορά για την αγορά» αποτελούν νεοπλασματικές, άτυπες, αυτοκαταστροφικές και άρρυθμες δράσεις. Η φύση είναι ασθενής παίκτης στο παιχνίδι της ανάπτυξης, είναι παθητικός συντελεστής και δεν υπολογίζεται πολύ ως πόλος του παιχνιδιού, καθώς υφίσταται μόνον πειρατικές και ληστρικές επιδρομές. Η φύση όμως είναι ισχυρή έως και παντοδύναμη στην εκδίκησή της, και κυρίαρχη ως μοίρα σε τραγικό παιχνίδι.

Ο Boulding μας είπε ότι ζούμε με κοινό μέλλον μέσα στο Διαστημόπλοιο Γη. Εμείς προσθέτουμε ότι **η Γη και η Φύση δεν έχουν έξοδο κινδύνου**. Αυτή τη διαπίστωση οφείλουμε να την συνυπολογίσουμε στο λογιστήριο της ανάπτυξης και της αγοράς.

Η θεσμοθέτηση του δικτύου natura και όλων των αναγκαστικών περιβαλλοντικών πολιτικών δείχνει ότι η φύση γίνεται οικονομικό αγαθό που βρίσκεται σε στενότητα και διακινδύνευση. Ο Κοινωνικός Χάρτης της Πράσινης Οικονομίας βασίζεται στη θεμελιώδη αναγνώριση της αειφόρου ανάπτυξης, ότι δηλαδή αναπτυσσόμαστε με δάνεια από το μέλλον της φύσης, της ζωής και του περιβάλλοντος. Αυτά τα δάνεια δεν πληρώνονται μόνον με χρήμα και τεχνολογία, αλλά αποτελούν κόστος ζωής και μια μη αποδοτική σε βάθος χρόνου παραγωγή.

Αυτή η παραδοχή καθιστά επιτακτική την **αρχή της πρόληψης και της δικαιοσύνης**. Η αρχή αυτή θεμελιώνεται λειτουργικά στη συνεκτίμηση:

- 1)Της βιώσιμης Φέρουσας Ικανότητας.
- 2)Του Κόστους των Εξωτερικών Επιβαρύνσεων της ανάπτυξης και
- 3)Της Δικαιοδοσίας τόσο των ρυθμιστικών φορέων, όσο και των δικαιούχων της οικονομικής δραστηριότητας στη βάση του νόμου και της νομιμότητας. Ο νόμος υπήρχε πάντοτε, παρά την αγορά, επειδή πάντοτε υπήρχαν ε-

ξωτερικές επιβαρύνσεις, καθώς επίσης και ανάγκες που δεν έβρισκαν στέγη στην αγορά.

Έτσι προκύπτουν **τρεις αρχές και στόχοι για την πράσινη οικονομία** που αποτελούν την βάση για την πρόληψη και τον μερισμό του κόστους μέσα και από την αγοράία ανάκτησή του:

1) Η βιωσιμότητα (η περιβαλλοντική και η κοινωνική). Αυτή η βιωσιμότητα θεμελιώνεται πάνω στις αξίες και τα δικαιώματα της υγείας, της ποιότητας ζωής, της φύσης, του περιβάλλοντος, της παιδείας, του πολιτισμού και την εισοδηματική βιωσιμότητα και επάρκεια.

2) Η αποτελεσματικότητα του κόστους.

3) Τα θεμιτά δικαιώματα

Είναι φανερό ότι παρ' όλες τις μέχρι τώρα επιτεύξεις του το «Αόρατο Χέρι» δεν μπορεί ούτε να διαχειριστεί τις εξωτερικές επιδράσεις ούτε όμως να καλύψει τις ανάγκες, τις αξίες και τα δικαιώματα επαρκώς. Γι' αυτό στα εργαλεία της πράσινης οικονομίας δίπλα από την αγορά και την κοινωνική ζήτηση είναι ο **συστημικός σχεδιασμός**. Το γαλλικό κίνημα των κοινωνικών οικονομολόγων του 2000, που έγινε πια διεθνές, καταγγέλλει την συμβατική οικονομία ως καταστροφικά «αυτιστική». Εξ άλλου πέρα από το ψηφιακό & τεχνολογικό χάσμα ανισότητας διαμορφώνεται ένα νέο χάσμα ανισότητας - το περιβαλλοντικό. Η ποιότητα του περιβάλλοντος αναδεικνύεται σε αναπτυξιακό συντελεστή πρώτης τάξης καθώς οι παλιές αναπτυξιακές προσεγγίσεις που απαξίωναν το περιβάλλον αποκαλύπτονται ως αναπτυξιακός αναλφαβητισμός για την εποχή της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ήδη η κοινωνική ζήτηση διαμορφώνει **νέα εργαλεία** όπως τα συστήματα της κοινωνικής οικονομίας, το ηθικό και δίκαιο εμπόριο και τα τοπικά και δικτυακά συστήματα ανταλλαγών. Η πράσινη ευελιξία της οικονομίας

είναι προσαρμοσμένη στην εξυπηρέτηση των νέων αναγκών. Για παράδειγμα η αντικαταναλωτική διαμαρτυρία ωριμάζει οικονομικά και γίνεται κοινωνική συμφωνία τιμής, γίνεται κατανάλωση ποιότητας με τιμές ποιότητας και με κοινωνικές πολιτικές μείωσης του κόστους.

Με όλα αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ένα πράγμα, ότι δηλαδή η οικολογία είναι το «άλας» των επιστημών και του μέλλοντος, καθώς αποτελεί την σύνδεση των επιστημών της φύσης με τις επιστήμες και τις πολιτικές του ανθρώπου για το μέλλον της ζωής.

Ανάλογα η πράσινη οικονομία συνθέτει το χθες και το σήμερα της οικονομίας με τις ανάγκες του μέλλοντος.

Πράσινη οικονομία - Πίνακες

Περιβαλλοντική & παραγωγική αξία

Στην συμβατική οικονομία μεγενθύνεται το ρίσκο απαξίωσης της παραγωγής. Η υποτίμηση του περιβαλλοντικού νομίσματος δεν είναι παραγωγική επιλογή αλλά συσσώρευση λανθάνοντος & παθητικού κόστους - χρέους.

Ο οικονομικός κύκλος της βιωσιμότητας περιλαμβάνει:

1. Βιώσιμη απασχόληση
2. Βιώσιμο εισόδημα
3. Βιώσιμη κατανάλωση
4. Βιώσιμη επιχειρηματικότητα & βιώσιμη επιχείρηση
5. Βιώσιμη παραγωγή, όπου η έννοια της βιώσιμης παραγωγής αναφέρεται κυρίως στους περιβαλλοντικούς όρους εφόσον η βιώσιμη επιχειρηματικότητα καλύπτει τους οικονομικούς όρους.
6. Βιώσιμη κοινωνία που προϋποθέτει βιώσιμα δίκτυα κοινής ωφέλειας και όχι μόνο
7. Βιώσιμη φύση που αυτό σημαίνει ειδική προσαρμογή & στρατηγική που να διατηρεί την αειφορία της φύσης και να μην την προσαρμόζει απόλυτα στις ανάγκες του ανθρώπου (θεωρούμενες αποσπασμένα και όχι σε μακροχρόνια βάση). Όλα αυτά συνθέτουν τον οικονομικό κύκλο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Αναφερθήκαμε στην βιωσιμότητα της φύσης, με την έννοια και της χρηματοδότησης όλων των δράσεων για αυτή την βιωσιμότητα και συνεπώς εδώ υπήρχε μια κατοπτρική σχέση με τη βιώσιμη παραγωγή όπου η έμφαση ήταν στην αποσύνδεση στην ελαχιστοποίηση των υλικών ροών, ενώ εδώ είναι η αύξηση των οικονομικών πόρων για τη φύση, το κεντρικό ζητούμενο. Αυτός είναι ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο μπορεί να υπάρξει μια παρέμβαση για την προστασία της φύσης με δεδομένη την καταστροφική παρέμβαση της οικονομικής ανάπτυξης

*Οι δύο μεγάλες οικονομικές προκατα-
λήψεις της οικονομίας για τη φύση*

1. Το περιβάλλον και η προστασία του είναι οικονομικά ανώφελα.

2. Δεν προσφέρονται νέες θέσεις εργασίας. Είναι φανερό πια το ότι αυτό δεν ισχύει.

Η βιομηχανία της ανακύκλωσης κατέχει την τέταρτη θέση στον κόσμο ενώ ακόμη στον τομέα του τουρισμού το μερίδιο του περιβάλλοντος συνεχώς αυξάνει και επίσης ο τομέας του περιβάλλοντος έχει σημαντικό μερίδιο πλέον και στην βιομηχανία και σε όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες. Μόνο στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ο αριθμός των θέσεων εργασίας έχει ακέραια ποσοστά στην απασχόληση στις αναπτυγμένες χώρες. Ταυτόχρονα είναι φανερό ότι το περιβάλλον είναι ένας εξαντλήσιμος πόρος που πρέπει να διατηρηθεί ακόμη και χάριν της παραγωγής. Αυτές οι οικονομικές αξίες του περιβάλλοντος υποβαθμίζονται όταν ζητάμε με τυχοδιωκτικό τρόπο το άμεσο και προσωπικό όφελος σε βραχυχρόνια κλίμακα και ξεχνάμε πως εμείς οι ίδιοι είμαστε δικαιούχοι υγείας, δικαιούχοι αισθητικών απολαύσεων από τη φύση, δικαιούχοι ευζωίας αλλά και ακόμα εκτιθέμεθα στις εξωτερικές επιβαρύνσεις και στον οικονομικό τομέα άλλων που σκέφτονται και δρουν με αντίστοιχο τρόπο. Η παρεξήγηση αίρεται αν προσεγγίσουμε μέσα από την ζωή μας ξανά τη φύση. Η φύση δεν είναι «αγαθό» για μας, αν δεν είμαστε σε επαφή μαζί της και δεν την απολαμβάνουμε.

*Τα τέσσερα
βασίλεια
της βιώσι-
μης ανά-
πτυξης &
της βιωσι-
μότητας*

1. Το βασίλειο του «τεχνικού» είναι η υλική ενέργεια.
2. Το βασίλειο του «οικονομολόγου», είναι η αξία και η αγορά που προσδιορίζουν το παραγωγικό κεφάλαιο και την ποσότητα της παραγωγής.
3. Το βασίλειο του «οικολόγου», είναι η ζωή, τα είδη της, το οικοσύστημα, το περιβάλλον, η συλλογική και ατομική βιωσιμότητα
4. Το βασίλειο του πολιτικού, είναι οι κοινωνικές ανάγκες, το πλαίσιο, οι αποφάσεις και η διαδικασία λήψης τους.

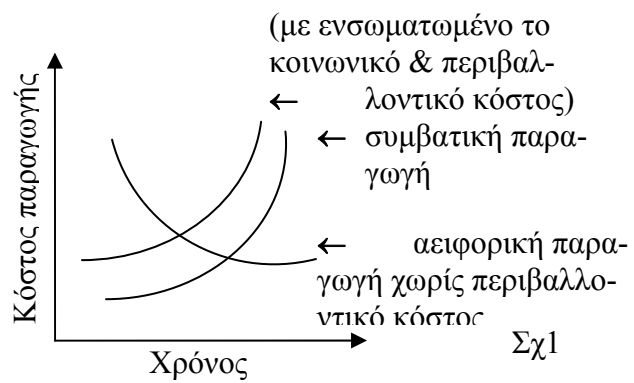
**Προβλήματα, ρίσκα & τάσεις
της πράσινης οικονομίας**

Οι εξελίξεις στοιχίζονται με την απομυθοποιητική κριτική διανοητών όπως ο Πασκάλ Μπρυκνέρ και με ανιχνεύσεις τάσεων για την “αποσύνδεση” της οικονομίας όπως του Τζ. Ρίφκιν, και του Αλ Τόφλερ.

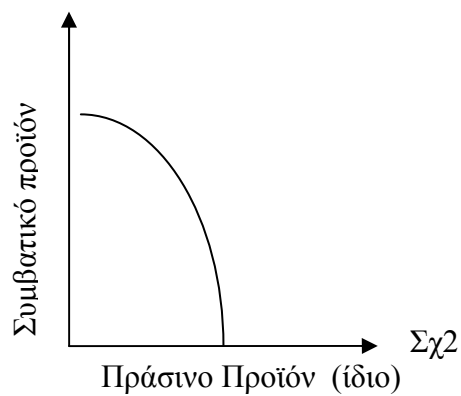
Πρέπει ακόμα εδώ να προσθέσουμε και τα αμφιλεγόμενα εργαλεία της αγοράς όπως η αγορά δικαιωμάτων ρύπανσης. Δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως τέτοια εργαλεία εκπληρούν την αξίωση για δίκαιη διανομή περιβαλλοντικού κόστους και για το κατά πόσο περιορίζουν την περιβαλλοντική φτώχεια.

Σαφώς χαρακτηρίζεται ως θετική η στροφή σε ανακύκλωση αρκεί ταυτόχρονα να αυξάνουμε την ποιότητα & τον κύκλο ζωής των προϊόντων.

✓ **Καμπύλες εξέλιξη κόστους μοντέλων παραγωγής**

✓ **Καμπύλη δυνατοτήτων παραγωγής**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Ελλάδα και το συγκριτικό πλεονέκτημά της στην πράσινη οικονομία και επιχειρηματικότητα

Στο νέο παγκόσμιο ανταγωνιστικό πεδίο η Ελλάδα, εκτός των άλλων, καλείται να αξιοποιήσει το πλούσιο και γόνιμο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της ως συγκριτικό πλεονέκτημα και ως πεδίο ευκαιριών και καινοτομίας με πολιτικές ποιότητας, διαφοροποίησης του προϊόντος και προβολής.

Γενικά

Η Ελλάδα ως επιχειρηματικός και οικονομικός χώρος καλείται να ανταποκριθεί στις νέες ευκαιρίες και τις νέες συνθήκες της εντεινόμενης ανταγωνιστικότητας στο παγκόσμιο περιβάλλον.

Στα νέα ευρωπαϊκά δεδομένα και σε μεγάλο βαθμό στην εξειδίκευση των μεγάλων αγορών το περιβάλλον και η ποιότητα λειτουργούν στρατηγικά για την οικονομία και αποτελούν παράγοντες **πρόσβασης στις αγορές** με προτεραιότητα. Ισχυροί αναπτυσσόμενοι τομείς της οικονομίας όπως οι κλάδοι του τουρισμού, της ενέργειας κτλ. αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο την σχέση οικονομίας, ποιότητας και περιβάλλοντος. Κλάδοι αναδυόμενοι όπως ο κλάδος της διαχείρισης απορριμμάτων και της ανακύκλωσης (4^{ος} βιομηχανικός κλάδος παγκόσμια) αυξάνουν την δυναμική τους σαν αποτέλεσμα της γενικής οικονομικής μεγέθυνσης.

Μέσα σ' αυτές λοιπόν τις συνθήκες η Ελλάδα αλλού καλείται να κερδίσει χαμένο χρόνο και αλλού να επενδύσει στα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Καθώς γίνεται

αναδιάρθρωση των ρόλων και της ανταγωνιστικότητας σε ευρωπαϊκό, περιφερειακό και παγκόσμιο πεδίο, το περιβάλλον όντας συνυφασμένο με την ποιότητα και την καλή κατανομή των παραγωγικών συντελεστών αποτελεί για την χώρα μας βασικό πεδίο συγκριτικού πλεονεκτήματος.

Όπως και να έχει όμως, το περιβάλλον και η ποιότητα είναι υποχρεωτικά ζητούμενα στην τοπική και διεθνή οικονομική δραστηριότητα.

Περιβάλλον και ποιότητα

Έτσι λοιπόν έχουμε το θέμα «περιβάλλον και ποιότητα» ως :

A.-Υποχρεωτική και δεσμευτική παράμετρο στις οικονομικές δράσεις και συναλλαγές και

B.-Πεδίο νέων ευκαιριών, υψηλότερων αποδόσεων και ανάδειξης νέων συγκριτικών πλεονεκτημάτων και πεδίων ανταγωνισμού.

Αυτά τα πλεονεκτήματα στον ελλαδικό χώρο είναι ενδεικτικά τα εξής:

1)Η Ελλάδα περιβαλλοντικά δεν είναι «ψωροκώσταινα», αλλά είναι προικισμένη γεωγραφικά με ένα από τα πλουσιότερα οικοσυστήματα όχι μόνον της Ευρώπης αλλά και ευρύτερα. Αυτό κάνει την Ελλάδα ένα ισχυρό οικοτουριστικό και οικοεπιστημονικό πεδίο ενδιαφέροντος.

2)Ο πλούτος των οικοσυστημάτων συνυπαρχει με ένα πολύμορφο και ποικίλο γεωγραφικό ανάγλυφο. Αυτό σημαίνει ειδικότερα ότι υπάρχουν αφ' ενός μεν ισχυρά πεδία φυσικών πόρων που πρέπει να διαχειριστούμε αειφορικά και αφ' ετέρου μεγάλος αισθητικός πλούτος τοπίων, ο οποίος αποτελεί ισχυρό πόλο οικοτουριστικής ανάπτυξης.

3)Συγκριτικά με άλλες χώρες η κατάσταση του περιβάλλοντος στη χώρα μας είναι σχετικά καλή και τα όποια προβλήματα δεν είναι μη αναστρέψιμα. Και αυτό ισχύει, παρά την παραβατικότητα στις χρήσεις γης, την απαξιώτική ρύπανση με απορρίμματα και τις πυρκαγιές, λόγω κάποιων όψεων αναπτυξιακής υστέρησης.

4)Το τοπικό χρώμα, η παράδοση και οι συνθήκες οι απαραίτητες για αναβίωση των παραδοσιακών επαγγελμάτων με σύγχρονους όρους δεν έχουν εκλείψει.

5)Υπάρχει μοναδική πληθώρα μνημείων και παγκόσμια ακτινοβολία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

6)Η σύγχρονη Ελλάδα αποτελεί κομβική τοποθεσία και δυναμική, τουλάχιστον μέσα στο περιφερειακό παζλ της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Ανθρωπογεωγραφικά η περιφέρειά μας, παρά τις πολιτισμικές και γεωπολιτικές εντάσεις της, είναι αναδυόμενη στο παγκόσμιο τοπίο των ευκαιριών, ενώ ταυτόχρονα δεν είναι κορεσμένη.

7)Η ιδιαιτερότητα της χώρας, το συγκριτικό της πλεονέκτημα, η εξειδικευμένη τεχνογνωσία και η ανάπτυξη τόσο των υποδομών όσο και των ανθρώπινων πόρων την καθιστούν ικανή να αξιοποιήσει τις νέες ευκαιρίες μέσα από την ποιότητα και το περιβάλλον.

8)Το εσωτερικό θεσμικό περιβάλλον για την ποιότητα και την προστασία του περιβάλλοντος είναι αναπτυσσόμενο, δεν είναι κορεσμένο και έτσι θα αποδώσει περισσότερο σε μήκος χρόνου.

9)Υπάρχουν χρηματοδοτικές δυνατότητες για την ποιότητα του περιβάλλοντος και του προϊόντος μέσα από τους ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους.

10)Ο τομέας του περιβάλλοντος και της ποιότητας αναπτύσσονται όλο και πιο πολύ στην εσωτερική ζήτηση, τόσο στην ύπαιθρο όπως και στις αστικές κοινωνίες.

11) Η ποιότητα και το περιβάλλον λειτουργούν αναδι-
αρθρωτικά και εισάγουν συστήματα τοπικά και λειτουρ-
γικά που τονώνουν την τοπική παραγωγή και ζήτηση, ενώ
συμβάλλουν στην άρση των ενδο και διαπεριφερειακών
ανισοτήτων.

12) Υπάρχουν τομείς μέσα από τις περιβαλλοντικές α-
νάγκες για ανάκαμψη του βιομηχανικού τομέα με όρους
οικολογικούς. Η χώρα μας μπαίνει στην εποχή της ολο-
κληρωμένης πολιτικής προϊόντων και της ολοκληρωμέ-
νης διαχείρισης απορριμμάτων. Η χώρα είναι πεδίο υψη-
λού συγκριτικού πλεονεκτήματος για τις αειφορικές μορ-
φές ενέργειας (αιολική, ηλιακή κτλ.). Έχουμε ακόμη κά-
ποια διαθέσιμη τεχνογνωσία στον τομέα του υδρογόνου.

13) Στον τομέα της συστηματοποιημένης κοινωνικής οι-
κονομίας είμαστε σχετικά στα αρχικά στάδια και συνεπώς
μακριά από το σημείο του να είναι η κοινωνική οικονομία
κορεσμένος αναπτυξιακός κλάδος. Το περιβάλλον και η
προστασία του είναι άμεσα συνδεδεμένα με την κοινωνι-
κή οικονομία και τις μορφές της. Αυτή επιδρά διαρθρωτι-
κά και βελτιώνει πολλούς δείκτες καθοριστικά (ανάπτυ-
ξης, απασχόλησης, ανταγωνιστικότητας κτλ.).

14) Τόσο στην κοινωνική οικονομία όσο και σε πλήθος
επιχειρηματικών δράσεων για την προστασία του περι-
βάλλοντος και την ποιότητα των προϊόντων, ανοίγεται ο
δρόμος για νέες ομάδες απασχολούμενων και επιχειρημα-
τιών όπως οι γυναίκες, οι νέοι, οι ευπαθείς ομάδες και οι
κατηγορίες υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Εργασιακά και
επιχειρηματικά έχουμε λοιπόν την ανάδειξη πληθυσμια-
κών ομάδων που βρίσκονται συνήθως σε καθεστώς υπο-
απασχόλησης και ανεργίας.

15) Υπάρχουν οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες στο εσω-
τερικό της χώρας και στην διεθνή αγορά, συναφείς με την

αιφορική διαχείριση του περιβάλλοντος και την ποιότητα των προϊόντων.

Για όλους αυτούς τους λόγους η Ελλάδα αποτελεί τόπο συγκριτικού πλεονεκτήματος και ευκαιρίας για την πράσινη επιχειρηματικότητα τόσο για την εσωτερική οικονομική και κοινωνική ολοκλήρωσή της όσο και για την διεθνή ανταγωνιστικότητά της. Αυτή η προοπτική ισχύει για το σύνολο της επικράτειας και απλώς υπάρχει αυξημένη έμφαση στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου *natura*.

Πέραν όλων (δηλαδή των δράσεων και των επενδύσεων) από την προστασία του περιβάλλοντος και την ποιότητα των προϊόντων εξαρτάται η παραγωγική βιωσιμότητα της χώρας μας (π.χ. διατήρηση και βελτίωση ποσοτική και ποιοτική των υδάτων όλων των κατηγοριών) και η βιωσιμότητά μας στις διεθνείς αγορές προϊόντων που απαιτούν πιστοποίηση, επωνυμία, ποιότητα και εξειδίκευση.

Έτσι λοιπόν η πράσινη οικονομία και η επιχειρηματικότητά της είναι επένδυση στις ευκαιρίες για το παρόν και το μέλλον της χώρας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3**Εισαγωγή στην Πράσινη Επιχειρηματικότητα**

Η Π.Ε. ξεκινάει από την πρόσφατα εκφραζόμενη ανθρώπινη ανάγκη για ποιότητα της ζωής που μοιραία προϋποθέτει την καλή κατάσταση του περιβάλλοντος. Αυτή η ανάγκη οδηγεί σε ζήτηση νέων προϊόντων και υπηρεσιών και απαιτεί γενική αλλαγή της οικονομίας. Στην Π.Ε. εμπλέκονται πολλοί εταίροι ακόμη και το κράτος, με κυρίαρχο όμως τον ρόλο του ιδιωτικού τομέα και της αυτοδιοίκησης. Οι περιοχές στις οποίες λειτουργεί είναι οι προστατευόμενες και οι γύρω από αυτές, αλλά και άλλες που όμως εμφανίζουν τάση για ποιότητα ζωής ή είναι περιοχές με ιδιαίτερες ανάγκες. Η Π.Ε. βρίσκεται ακόμη στην αρχή της και γι' αυτό χρειάζεται την κατάλληλη στήριξη.

Η εναλλακτική νέα οικονομία

Η πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί μια αναδυόμενη μορφή οικονομικής δραστηριότητας, που βασίζεται πρωταρχικά σε ζωτικές ανάγκες που έχουν σχέση με την ποιότητα της ζωής και του περιβάλλοντος.

Οι ανάγκες αυτές **αναδεικνύουν τη φύση** και τη διατήρησή της ως ζωτικό πυλώνα όχι μόνον της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και της βιωσιμότητας της κοινωνίας.

Η πράσινη επιχειρηματικότητα αποτελεί έναν επιχειρηματικό κλάδο με μεγάλη ευρύτητα πεδίου. Ο κλάδος αυτός **στηρίζεται:**

1) Σε μια νέα ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών, που είναι και η γενεσιουργός του αιτία. Αυτή η ζήτηση μπορεί να είναι τόσο η ατομική ζήτηση του καταναλωτή όσο και

η κοινωνική ζήτηση για ένα νέο φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών.

2) Σε ένα νέο σχεδιασμό και

3) Σε μια ανασυγκρότηση της οικονομίας στο σύνολό της απέναντι στη φύση, στην κοινωνία και στον άνθρωπο.

Τα νέα αυτά προϊόντα και υπηρεσίες καλούνται να επιτελέσουν δυο σημαντικές αποστολές: αφ' ενός μεν να βοηθήσουν στην προσαρμογή της οικονομίας στη φύση και την κοινωνική ανάπτυξη, αφ' ετέρου δε να καλύψουν την ανάγκη των καταναλωτών για μια άλλη ποιότητα ζωής που έρχεται μετά το κεκτημένο της ευημερίας των αναπτυσσόμενων οικονομιών.

Αυτές οι δυο ανάγκες έχουν και κοινό τόπο αλλά και μια διαφοροποίηση μεταξύ τους. Το σίγουρο όμως είναι ότι έχουν κοινή προοπτική για την εκπλήρωσή τους.

Οι κατηγορίες των πράσινων «επιχειρηματιών»

Η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι ένας τομέας, στον οποίο μπορούμε να δούμε να ενεργοποιούνται:

Α.-Οι **αυτοδιοικήσεις** πρώτου και δεύτερου βαθμού, οι **ομάδες παραγωγών**, οι **συνεταιρισμοί** και οι **οργανώσεις των καταναλωτών**, διαμορφώνοντας έτσι ένα νέο πλαίσιο προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Σε αυτό το πλαίσιο έχει θέση και μια νέα εμπορευματική σχέση και δυναμική, που διαμορφώνει μια καινούργια αγορά.

Β.-Επίσης τα **πανεπιστήμια**, οι **μη κυβερνητικές οργανώσεις** αλλά και οι **συναφείς εταιρείες** δραστηριοποιούνται στον τομέα της πράσινης επιχειρηματικότητας, σε διάφορους ερευνητικούς τομείς και προγράμματα παρακολούθησης.

Γ.-Σε ορισμένους άλλους τομείς ενεργοποιούνται οι **μη κυβερνητικές οργανώσεις** (μόνες τους ή σε εταιρικά σχήματα), οι **διαχειριστικοί φορείς** των προστατευόμενων περιοχών και ακόμη και το ίδιο το **κράτος**. Το κράτος διαθέτει ένα βραχίονα πράσινης επιχειρηματικότητας, που λειτουργεί σαν μια δραστηριότητα η οποία διαμορφώνει μια οικονομία κλίμακας και έναν στρατηγικό σχεδιασμό για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Δ.-Το πιο κρίσιμο όμως σημείο για την πράσινη επιχειρηματικότητα, η πιο κρίσιμη δυναμική διαμορφώνεται και θα διαμορφωθεί σε καθαρά **ιδιωτικοοικονομική κατεύθυνση**. Αυτό συμβαίνει επειδή είναι ένας τομέας πρόκλησης για **νέους επιχειρηματίες**, για τις γυναίκες, καθώς για αυτές αποτελεί ένα προνομιακό πεδίο και μια έξοδο στις δραστηριότητες ήπιας παραγωγής, ή για υφιστάμενες επιχειρήσεις και για νέα εταιρικά σχήματα. Αυτή η πρόκληση αναδεικνύεται στην αναζήτηση παραγωγής νέων προϊόντων και στον προσδιορισμό και κάλυψη μιας νέας καταναλωτικής ζήτησης, που θα μπορεί να εκπληρώνει τους όρους τόσο της **βιώσιμης ανάπτυξης** όσο και της ιδιαίτερης εκείνης πλευράς της βιώσιμης ανάπτυξης που εκπληρώνει τους όρους της **αποσύνδεσης**.

Η αποσύνδεση περιλαμβάνει την μείωση των υλικών ροών που επιβαρύνουν τη φύση με τρόπο όμως που να μη μειώνονται οι δείκτες ευημερίας.

Πού ασκείται η πράσινη επιχειρηματικότητα

1)Στις προστατευόμενες περιοχές

Η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι ένας προνομιακός και καθοριστικός κλάδος οικονομικής δραστηριό-

τητας για τη **βιωσιμότητα των προστατευόμενων περιοχών**.

Στις προστατευόμενες περιοχές η πράσινη επιχειρηματικότητα έρχεται να αναδείξει ένα συγκριτικό μειονέκτημα εντατικής ανάπτυξης -λόγω ειδικών περιορισμών που υφίσταται στις περιοχές αυτές- **σε συγκριτικό πλεονέκτημα μιας άλλης κατεύθυνσης της ανάπτυξης**. Έτσι στις προστατευόμενες περιοχές διαμορφώνεται εκείνη η δυναμική που αποτελεί τον πύλο και την καινοτομία για την οικοανάπτυξη, για τον πυρήνα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης, που πρέπει να εξαπλωθεί όλο και πιο πολύ κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα.

Οι περιοχές αυτές διακρίνονται από την έμφαση στην ποιότητα της βιώσιμης ανάπτυξης. Αν και ο πυρήνας της προστατευόμενης περιοχής αποτελεί ένα πεδίο κυρίως μη επιχειρηματικότητας, ωστόσο το τμήμα της προστατευόμενης περιοχής που τον περιβάλλει είναι αυτό στο οποίο κυρίως θα ασκηθούν οι νέες αυτές επιχειρηματικές δράσεις με τη συγκεκριμένη ποιότητα. Παρόμοιες δράσεις θα ασκούνται και στην ευρύτερη περιοχή που περιβάλλει το σύνολο της προστατευόμενης περιοχής.

Επομένως η **εσωτερική ζωνοποίηση των περιοχών Natura** (δηλ. ο διαχωρισμός τους σε ζώνες), όπως διαφαίνεται στα ΣΔ (Σχέδια Διαχείρισης) και τις ΕΠΜ (Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες), προσδιορίζει και διαφοροποιεί και τις επιτρεπόμενες οικονομικές δραστηριότητες ανάλογα με τον επιδιωκόμενο βαθμό προστασίας για κάθε ζώνη, όπως θα δούμε παρακάτω.

2) Σε μη προστατευόμενες περιοχές

Αυτές μπορεί να είναι είτε η ευρύτερη περιοχή που περιβάλλει μια προστατευόμενη περιοχή είτε μια άλλη

περιοχή που να μην έχει καμμία σχέση με μια προστατευόμενη. Οι περιοχές αυτές διακρίνονται από μια ζήτηση για μια νέα ποιότητα ζωής που συνδέεται με την προστασία του περιβάλλοντος και της φύσης και γι' αυτό στοχεύει στην ισορροπία ανάμεσα σε αυτήν και τον άνθρωπο.

Πλήθος πολιτικών, για το νερό, την ενέργεια, τον καταναλωτή, τα απορρίμματα κ.ά. συνοδεύονται από την ανάπτυξη μιας ανάλογης πράσινης επιχειρηματικότητας χωρίς γεωγραφικά όρια. Ωστόσο στις προστατευόμενες περιοχές η ανάγκη και οι ευκαιρίες για Π.Ε. αποκτάει μεγαλύτερη έμφαση.

Προϋποθέσεις και προκλήσεις για την πράσινη επιχειρηματικότητα

Η πράσινη επιχειρηματικότητα λοιπόν αποτελεί ένα στοίχημα, μια πρόκληση και μια νέα δυναμική για την ανάδειξη νέων επιχειρηματιών και επιχειρήσεων, για τη διαμόρφωση μιας νέας αγοράς και μιας νέας εμπορευματικής δυναμικής που μπορεί και συνδέεται με την τοπικότητα με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Η τοπικότητα αυτή εκφράζεται μέσα από τη φύση, την κοινωνία, την παράδοση, την καινοτομία και τις πιλοτικές δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος.

Το πρόβλημα της πράσινης επιχειρηματικότητας βρίσκεται στο ότι είναι μόλις στην αρχή της, με μικρή προϊστορία, και έτσι **δεν έχει αυτές τις υποδομές που θα της επιτρέψουν να διαμορφώσει ζωτικούς χώρους αγοράς**. Με άλλα λόγια η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι προνομιακά συνδεδεμένη με ένα νέο καταναλωτικό ύφος και ήθος. Αυτό, για να διαμορφωθεί ολοκληρωμένα, χρειάζεται κάποιες στρατηγικές κλίμακας και πολιτικές

στήριξης, ώστε να λειτουργήσει άμεσα και αποτελεσματικά, για να μην έχουμε μια αποτυχημένη φάση κιόλας στην αφετηρία του εγχειρήματος.

Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως η πράσινη επιχειρηματικότητα στο πεδίο του ανταγωνισμού από τη μια έχει κάποια συγκριτικά πλεονεκτήματα ποιότητας, από την άλλη όμως υστερεί σοβαρά, επειδή δεν συνδέεται με τη μαζική παραγωγή και με τις οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή των προϊόντων, των αγαθών και των υπηρεσιών. Έτσι έχει ένα υψηλό κόστος παραγωγής προϊόντων και παροχής υπηρεσιών.

Η πολιτική ρύθμιση της ανταγωνιστικότητας που στοχεύει στη στήριξη της πράσινης επιχειρηματικότητας επιβάλλει τις γενικές δεσμεύσεις που συνδέονται με το καθεστώς της ανταγωνιστικότητας. Μπορεί όμως επιπλέον να συνδέεται αφ' ενός με ειδικά εργαλεία που θέτουν όρους στην παραγωγή και το παραγόμενο προϊόν και αφ' ετέρου με τη θέσπιση τέτοιων εργαλείων αναγνώρισης των προϊόντων και των υπηρεσιών, που να αποτελούν μια έμμεση στήριξη για αυτές τις παρεχόμενες υπηρεσίες και τα προσφερόμενα προϊόντα. Παράλληλα η στήριξη της πράσινης επιχειρηματικότητας προϋποθέτει υποδομές που διαμορφώνουν ένα πλαίσιο οικονομίας κλίμακας, όπως επίσης δημόσιες υπηρεσίες και θεσμούς που θέτουν απαιτήσεις προσαρμογής στην προστασία, τη διατήρηση και την ανάδειξη του περιβάλλοντος.

Η δημόσια διοίκηση και οι θεσμοί θέτουν όρους για τη διασφάλιση της ποιότητας της ζωής και γενικότερα όρους αειφορικής ανάπτυξης.

Επομένως η πράσινη επιχειρηματικότητα απαιτεί ορισμένα ιδιαίτερα standards, τα οποία, όταν εκπληρωθούν, ανασυνθέτουν το σύνολο της δυναμικής ενός τόπου και μιας κοινωνίας.

Αυτό είναι το ειδικό πλαίσιο μέσα στο οποίο καλούμαστε να αναζητήσουμε τους τρόπους, τη μεθοδολογία και τα εργαλεία για την προώθηση της πράσινης επιχειρηματικότητας. Θα μας βοηθήσει σε ένα βαθμό σε αυτή την κατεύθυνση το εγχείρημα της αναφοράς μας στην ιστορία της πράσινης επιχειρηματικότητας. Η ιστορία είναι ένα εργαλείο εμπειρίας και ένα πεδίο μάθησης, αν και, όπως είπαμε προηγουμένως, βασικά η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι κάτι που θα αναδειχθεί πολύ περισσότερο στο μέλλον από ό,τι έχει αναδειχθεί στο παρελθόν. Οι ρίζες της είναι μικρής χρονικής και ιστορικής εμβέλειας, μπορούν όμως να μας προσφέρουν κάποιες χρήσιμες εμπειρίες και προσεγγίσεις.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΠΙΝΑΚΕΣ

Ενδεικτικά παραδείγματα πράσινης επιχειρηματικότητας:

- 1) Παραγωγή και πώληση πιστοποιημένων προϊόντων της προστατευόμενης περιοχής, π.χ. αγροτικά προϊόντα από περιοχές natura.
- 2) Παραγωγή και πώληση προϊόντων βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας.
- 3) Δραστηριότητες οικοξενάγησης.
- 4) Ενοικίαση και πώληση εξοπλισμού για τουριστικές δραστηριότητες στην προστατευόμενη περιοχή.

5) Παραγωγή και εμπορία τουριστικών αναμνηστικών.

6) Παραγωγή και προώθηση οπτικοακουστικού υλικού προβολής της περιοχής και ειδικών θεμάτων.

7) Ρυθμιστικές υπηρεσίες πρόσβασης στις οικοπεριοχές.

8) Τοπικές παραδοσιακές επαγγελματικές δραστηριότητες.

9) Αειφορική παραγωγή ενέργειας μικρής ή μεγαλύτερης κλίμακας.

10) Υπηρεσίες συστήματος επιστημονικής παρακολούθησης (ΣΕΠ) και μελέτες.

11) Δημιουργία και αξιοποίηση υποδομών ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών.

Η παραπάνω λίστα είναι απλώς ενδεικτική και εξαιρετικά μικρή, για να διευκολύνει εισαγωγικά κάθε ενδιαφερόμενο στη διαμόρφωση μιας πρώτης άποψης.

Συμβάσεις διατήρησης και προστασίας της φύσης

Εμπορευματοποίηση τοπίου & περιβαλλοντικής εμπειρίας:

Οι ανθρωπογενείς υποδομές πλέον δεν αποτελούν την μοναδική σημαντική βάση ανάπτυξης. Η οικοανάπτυξη αναδεικνύει ως εξίσου σημαντική υποδομή & οικονομική αξία την «αθωότητα» της φύσης και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Παράλληλα η οικονομική περιπέτεια του εθελοντισμού αναπτύσσεται σαν μεταμοντέρνα «εμπορική» αειφορία αναδεικνύοντας τα μεταλογιστικά αγαθά και την δωρεάν οικονομία. Η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας συνεισφέρει στους νέους προσανατολισμούς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Οι συμβάσεις διατήρησης και προστασίας της φύσης μεγενθύνουν τον πράσινο κύκλο των χρηματικών ροών αποτελούν δυναμικό πεδίο απασχόλησης παράλληλα με την εκμετάλλευση του τοπίου και της περιβαλλοντικής εμπειρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4**Η ιστορία της πράσινης επιχειρηματικότητας**

«Και βεβαίως είμαι υπέρ των δικαιωμάτων των ζώων όπως είμαι και υπέρ των δικαιωμάτων των ανθρώπων. Αυτός εξάλλον είναι ο δρόμος του ώριμου ανθρώπου».

Αβραάμ Λίνκολν, Πρόεδρος των ΗΠΑ

«Άχουρα Μάζντα: Γίμα, γιε του Βίβανχατ, η γη έχει γεμίσει από κοπάδια και αγέλες, από ανθρώπους και σκύλους και πουλιά και από κόκκινες λαμπερές φωτιές, και δεν υπάρχει πια χώρος για κοπάδια, αγέλες και ανθρώπους.

Τότε ο Γίμα ...πίεσε τη γη με τη χρυσή σφραγίδα και τη χάραξε με εγχειρίδιο, έκανε τη γη να μεγαλώσει κατά ένα τρίτο από ό,τι ήταν πριν. Κι' ήρθαν κοπάδια, αγέλες και άνθρωποι, όσα αυτός επιθυμούσε».

Αβέστα, ιερή ιρανική γραφή

Η Π.Ε. δεν είναι κάτι καινούργιο, καθώς υπήρχε ήδη στους πρώτους πολιτισμούς που είχαν πολύ στενή σχέση με τη φύση (α' φάση).

Στη β' φάση, που είναι πλέον ιστορική, εμφανίστηκε πιο οργανωμένα αρχίζοντας από τον Αριστοτέλη με το πρώτο ζωολογικό πάρκο, τον ινδό αυτοκράτορα Ασόκα με διατάγματα για την προστασία των ζώων και την Μεσοποταμία με το αρδευτικό της σύστημα, περνώντας από την αρχαία Ρώμη με τα αποχετευτικά έργα και τον Μεσαίωνα με τα προβλήματα ρύπανσης και φθάνοντας μέχρι τον 18^ο αι. Στην περίοδο αυτή παρουσιάστηκαν διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα (ύδρευσης, αποχέτευσης, σκουπιδιών κ.ά.) λόγω της πυκνοκατοίκησης πόλεων και έγιναν οι πρώτες απόπειρες συστηματικής προστασίας του περιβάλλοντος. Επίσης σε αυτή τη φάση άρχισαν να αναπτύσσονται οι πρώτες περιβαλλοντικές αρχές.

Η γ' φάση ξεκίνησε από τον 19^ο αι. όμως εκφράστηκε βασικά στον 20^ό αι. στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη κυρίως με τη θέσπιση προστατευόμενων περιοχών.

Στην δ' φάση έχουμε πια πολύ ακραία περιβαλλοντικά προβλήματα που οδηγούν το 1972 στη Διάσκεψη της Στοκχόλμης, το 1992 στη Διάσκεψη του Ρίο, το 2002 στη Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ με πολλές ενδιάμεσες μεγάλες διασκέψεις όπως επίσης και στην προχωρημένη νομοθεσία και πολιτική της ΕΕ, η οποία και αποτελεί σήμερα το πλαίσιο για την Π.Ε.

Πρώτη Φάση: Η εποχή της αρμονίας με τη φύση

Η ιστορία της πράσινης επιχειρηματικότητας σίγουρα χάνεται στο βάθος των πρώτων πολιτισμών, των πολιτισμών εκείνων που λειτουργούσαν όλη τους την οικονομική δραστηριότητα, αν μπορούμε να μιλήσουμε για τέτοιου είδους δραστηριότητα, σε επαφή με τη φύση. **Λειτουργούσαν αειφορικά μέσα στη φύση αυτογενώς.** Είναι **η εποχή της χαμένης αθωότητας.** Είναι μια εποχή που αναζητάει η οικολογία του βάθους ή σε ένα μικρότερο βαθμό η ριζοσπαστική οικολογία. Εκείνο που μας αφήνει σαν παρακαταθήκη είναι ότι υπήρξαν εποχές στις οποίες το **ανθρώπινο χωριό** μπορεί να ήταν μέσα στο δάσος και να ήταν συντελεστής αειφορίας του δάσους. Μπορεί να ήταν σε ένα δρυμό ή οπουδήποτε αλλού και να λειτουργούσε συνεργατικά με τη φύση.

Η συνέχεια βέβαια αυτής της εποχής και οι καταβολές της βρίσκονται μέσα σε όλες τις φάσεις της ιστορίας. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν εστίες στη γη όπου αυτές οι συνθήκες διαβίωσης συνεχίζουν να υπάρχουν, αλλά είναι τελείως αποσπασμένες από το καταναλωτικό και βιομη-

χανικό επίπεδο της ζωής, της καθημερινότητας και της οικονομικής δραστηριότητας που έχουμε στην χώρα μας και γενικά στις **αναπτυγμένες οικονομικά επικράτειες**. Αυτή λοιπόν η δυναμική μας είναι χρήσιμη κυρίως στο να ανακτήσουμε μια **εικόνα ενός προτύπου σχέσεων** και στο να προβληματιστούμε βαθύτερα για τη συνύπαρξή μας με περιοχές όπου η φύση οργιάζει και είναι σε πλήρη ζωτικότητα και ακμαιοότητα, έξω από το γκέτο των πόλεων και των οικονομικά αναπτυγμένων ανθρωπογεωγραφικών ζωνών.

Παρ' όλα αυτά και στην βουκολική εποχή της αθωότητας ενυπήρχε η νοοτροπία κατάκτησης της φύσης. Γι' αυτό ως μια από τις πιο διαχρονικές εκφράσεις της αναπτυξιακής νοοτροπίας και απληστίας μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση του μυθικού βασιλιά Γίμα που περιγράφεται στην ιρανική Γραφή της διδασκαλίας του Ζαρατούστρα, στην Ζεν Αβέστα. Αυτή θα μπορούσε να ονομαστεί ως «σύνδρομο του βασιλιά Γίμα». Ο Γίμα κάθε φορά που έφτανε σε κορεσμό (που δημιουργούσε η τότε αναπτυξιακή χρήση του εδάφους) προφανώς κατακτούσε νέα γη. Φαίνεται πως σε αρχέγονους κύκλους πολιτισμών υπήρχε η περιβαλλοντική όχληση, όπως σαφώς διαφαίνεται στο Έπος του Γκιλγκαμές, καθώς εκεί η καταστροφική οργή των θεών που οδήγησε στον κατακλυσμό αποδίδεται στον υπερβολικό θόρυβο των πόλεων που δεν επέτρεπε στους θεούς να κοιμηθούν.

B.-Δεύτερη Φάση

I.-Δράσεις προστασίας της φύσης και της βιοποικιλότητας

Τη δεύτερη φάση της Π.Ε., που είναι εντατικά προσανατολισμένη προς το περιβάλλον, την συναντάμε πλέον στην ιστορία στην αρχαία Ινδία σαν πρότυπο κατά την περίοδο του ηγεμόνα *Ασόκα*. Βρίσκεται αρκετά ολοκληρωμένα στη συμβιωτική και αειφορική προσέγγιση της φύσης. Σ' εκείνη την βραχύβια φάση βλέπουμε τα στρατεύματα να λειτουργούν σαν παράγοντες παροχής υπηρεσιών σε ζώα ή ανθρωπιστικών υπηρεσιών ή υπηρεσιών για την ανασύσταση του περιβάλλοντος και την προστασία του από φωτιές και άλλες καταστροφές. Βλέπουμε τις πρώτες συστηματικές απόπειρες **περίθαλψης ζώων και πουλιών** και επίσης έναν σεβασμό προς τη φύση. Αυτός ο σεβασμός εκφράζεται ακόμη και στη φάση της συγκομιδής των καρπών με τη ρύθμιση του χρόνου της συγκομιδής ανάλογα με τους όρους τους απαιτούμενους για την **προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας**, έστω και σε βάρος της ποσότητας της συγκομιδής.

Είναι μια περίοδος κατά την οποία διακηρύσσεται η αρχή της αβλάβειας στη σχέση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά και στη σχέση μεταξύ ανθρώπου, κοινωνίας και φύσης.

Ελάχιστα χρόνια πιο πριν ο *Αριστοτέλης* είχε ξεκινήσει την πρώτη συστηματική παρακολούθηση των ειδών της πανίδας στον ζωολογικό κήπο του. Έτσι θεμελιώθηκε το πρώτο σύστημα επιστημονικής παρακολούθησης (ΣΕΠ) στο πρώτο ζωολογικό πάρκο της γνωστής ιστορίας.

Μεσολαβεί μια μακριά ιστορική περίοδος ανάμεσα στον *Ασόκα* και τον *Γουσταύο Αδόλφο* της Σουηδίας, οπότε βρίσκουμε στο ευρωπαϊκό έδαφος μια σχετικώς ανάλογη πολιτική. Ο *Γουσταύος Αδόλφος* είναι περισσότερο γνωστός σαν ένας ικανότατος στρατηγός και ένας μεγάλος ηγέτης. Πρόσφατα όμως ακούσαμε γι' αυτόν μέ-

σα από τη θεσμοθέτηση του Συνηγόρου του Πολίτη, ότι δηλαδή ήταν ο πρώτος που φαίνεται ότι είχε συλλάβει αυτή την ιδέα για την προστασία του πολίτη απέναντι στη λειτουργία των αρχών και γενικότερα, έχοντας θεσμοθετήσει έναν ανάλογο θεσμό τρεισήμισι και πλέον αιώνες πριν από σήμερα. Και τώρα είναι καιρός πια να τον μάθουμε και σαν έναν από τους πρώτους που ξεκίνησαν να εφαρμόζουν προγράμματα προστασίας περιοχών φύσης και να αναδεικνύουν ουσιαστικά τη φύση ως ένα ζωτικό πόρο, **να αναγνωρίζουν στη φύση το δικαίωμα για τη δική της ύπαρξη**, να αναγνωρίζουν στη φύση την αξία της απέναντι στον άνθρωπο περιορίζοντας τις ανθρώπινες δραστηριότητες σ' αυτήν.

*2.-Η χαμένη οικολογική αρμονία των πόλεων,
τα προβλήματα και η αντιμετώπισή τους*

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι σίγουρα κάποια προβλήματα ήταν αρκετά αρχαία και είχαν απαιτήσει συγκεκριμένες ρυθμίσεις και πολιτικές. Το πρόβλημα της **ύδρευσης** και της **άρδευσης** αποτελούσε ένα δείγμα των αρνητικών αποτελεσμάτων των αναπτυγμένων πολιτισμών. Χαρακτηριστική περίπτωση άρδευσης και των προβλημάτων της έχουμε στην αρχαία Μεσοποταμία. Επίσης το πρόβλημα των **λυμάτων** και των **σκουπιδιών** έδειχνε την αρνητική πλευρά των πόλεων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Πάντοτε υπήρχε μια πρόκληση για καλή διαχείριση ενός τέτοιου προβλήματος. Για παράδειγμα, ο *Επαμεινώνδας* αποτέλεσε όχι μόνον έναν σημαντικό στρατηγό και ηγέτη της αρχαίας Ελλάδας, αλλά και έναν άνθρωπο που ανέδειξε στην πόλη της αρχαίας Θήβας σε αξίωμα πρώτης γραμμής τα πιο ταπεινά καθήκοντα, αυτά της διαχείρισης των σκουπιδιών και της καθα-

ριότητας, όταν του ανατέθηκαν για λόγους περιορισμού της ισχύος του και υποβιβασμού της αίγλης του. Όπως λέγεται και φημολογείται, ο Επαμεινώνδας ανέδειξε τόσο καλά αυτό το αξίωμα, ώστε τελικά όσοι έκτοτε ήθελαν να αναδειχθούν στα δρώμενα του δήμου της ίδιας πόλης επιδίωκαν να περάσουν από αυτό το αξίωμα και να διαχειριστούν αυτή την υπηρεσία.

Στην περίοδο ανόδου της ρωμαϊκής κυριαρχίας εκτελείται στη Ρώμη το μεγαλύτερο αποχετευτικό έργο της αρχαιότητας, το “cloaca maxima”, όπως και ένα πλήθος υδραγωγείων, για να αντιμετωπιστούν οξυμένα προβλήματα.

Αξίζει επίσης να συμπεριλάβουμε και περιπτώσεις μεγάλων ιστορικών εγχειρημάτων που όμως αστόχησαν από περιβαλλοντική άποψη. Τέτοια είναι η περίπτωση της Φατεπούρ, μιας νέας πόλης στην Ινδία που προοριζόταν να γίνει η ινδική «Αλεξάνδρεια» από τον μεγάλο μογγόλο ηγεμόνα Ακμπάρ. Όμως μπήκε σε άμεση παρακμή λόγω της ανεπάρκειας του νερού. Επίσης από τον Μεσαίωνα ήδη παρατηρούνται **προβλήματα ρύπανσης στις πόλεις**. Τέτοια προβλήματα πήραν διαστάσεις κρίσης αργότερα, όπως για παράδειγμα στο Λονδίνο αρχικά με τον καπνό των τζακιών και αργότερα με τα απόβλητα των ίππων.

3.-Θεωρητικές και επιστημονικές απόψεις για τη σχέση ανθρώπου και φύσης

Ένας άλλος σταθμός για την προσέγγιση και την ανάδειξη του περιβάλλοντος βρίσκεται στην εποχή που γεννιούνται οι οικονομικές σχολές. Σε αυτή την εποχή μαζί με το διαφωτισμό διαμορφώνονται και ρεύματα οικονομικής σκέψης τα οποία φτάνουν μέχρι τις μέρες μας. Πέρα από τη ρουσσώϊκή θέση για την ανάκτηση της χα-

μένης αθωότητας στην προσωπική σχέση του ανθρώπου με τη φύση και μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία και εμπειρία, σημαντικότερη, αλλά όχι επαρκώς αναδειχθείσα θέση, ήταν αυτή του *Τζέρεμι Μπένθαμ*. Αυτός ήταν ένας φιλελεύθερος ωφελιμιστής, ένας από τους διαμορφωτές των τάσεων του σύγχρονου αστικού νομικού πολιτισμού. Η θέση του για το περιβάλλον έχει ξεφύγει της προσοχής πολλών. Σε κάποιο σημείο η θέση αυτή φαίνεται να αγγίζει και να ανακυκλώνει το ζήτημα προς τη χαμένη αθωότητα με την αναγνώριση δικαιωμάτων ακόμη και στα πράγματα, πολύ δε περισσότερο στα ζώα και στα φυτά. Η λογική της επαναφέρει μια προοπτική αβλάβειας στις σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση, επειδή αναδεικνύει την αυταξία όλων των τμημάτων του περιβάλλοντος.

Ανάλογες θέσεις είχαν εκφραστεί προγενέστερα από άλλους, όπως από τον μαθητή του Αριστοτέλη *Θεόφραστο*, τον πατέρα της Βοτανικής, **που αναγνωρίζει τη θεμελιώδη λογική του οικοσυστήματος και των εμβίων όντων**. Μετά από αυτόν η αγιοπνευματική θεώρηση της φύσης από τους πρώτους *Πατέρες του Χριστιανισμού* εκφράσθηκε και πήρε εμπράκτως την κορυφαία ποιότητά της από τον *Φραγκίσκο της Ασίζης*.

Το σημαντικό όμως στην περίπτωση του Τζ.Μπένθαμ είναι ότι η άποψη εκφράσθηκε και από διαμορφωτές των συγχρόνων οικονομικών και πολιτικών ρευμάτων σκέψης. Αυτή η θέση έμεινε στο περιθώριο, μέχρι να φτάσουμε ουσιαστικά στον 20^ο αιώνα, όπου, χωρίς να είναι σαφείς οι ρίζες, οι πηγές και οι κύκλοι των ιδεών, υπάρχουν πλέον ρεύματα τα οποία κινούνται σε ανάλογη κατεύθυνση.

Ο *Τζων Στιούαρτ Μίλλ* ενδιάμεσα μας προσφέρει δύο μοχλεύσεις. Η πρώτη συνδέεται με την **αξίωση της**

ποιότητας ζωής και η δεύτερη βρίσκεται στην ιστορική θεώρησή του για την εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς συνδέεται με τη σταδιακή κατάδυση στη φύση, πρώτα στο ζωϊκό κόσμο, κατόπιν στο φυτικό και τελικά στον ορυκτό. Η **πράσινη επιχειρηματικότητα είναι η ανάδυση, όπως θα δούμε, καθώς αποτελεί επιχειρηματικότητα ελαχιστοποίησης της εκμετάλλευσης, ανάταξης της φύσης και αποσύνδεσης** (με μείωση των υλικών ροών).

Σε καμμία από τις μέχρι τώρα επιχειρησιακές παρεμβάσεις ή προσεγγίσεις ή αντιλήψεις για τη φύση δεν υπήρχε αμιγής πράσινη επιχειρηματικότητα. Μπορεί να είχαν υπάρξει κάποια πράσινα επαγγέλματα στην εποχή του Ασόκα, μπορεί η παράδοση να αποτελεί έναν ήπιο άξονα πράσινης επιχειρηματικότητας, ωστόσο αμιγής θεώρηση και ανάδειξη πράσινης επιχειρηματικότητας δεν υπήρχε. Υπήρχαν προσωπικές θεωρίες, θέσεις και στάσεις από ανθρώπους που διαμόρφωναν συλλογικές τάσεις, αλλά η έμφαση βρισκόταν στον αντίποδα της πράσινης επιχειρηματικότητας.

Γ.-Τρίτη Φάση

1.-Τα πρώτα θεσμικά πεδία πράσινης επιχειρηματικότητας και οικονομικής πολιτικής για το περιβάλλον

Η πράσινη επιχειρηματικότητα αρχίζει και μπαίνει στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στις **ΗΠΑ** επί προεδρίας του Θεοδώρου Ρούσβελτ . Ο *Θεόδωρος Ρούσβελτ* εγκαθιδρύει την πρώτη Επιτροπή Φύσης το 1908 και εγκαινιάζει το Πρόγραμμα του Τενεσή, όπου υπάρχει μια απόπειρα αειφορικής ρύθμισης. Σύμπτωση;! Την ίδια εποχή διαμορφώνονται και οι πρώτοι θεσμοί προστασίας της εργασίας

και εργασιακού περιβάλλοντος (νόμος Perkins). Υπήρχαν όμως λάθη που συνδεόντουσαν με τις θεωρητικές και επιστημονικές αντιλήψεις της εποχής (π.χ. γύρω από την χρησιμότητα των φραγμάτων).

Οι πρόδρομες καταστάσεις αυτής της πράσινης επιχειρηματικότητας είχαν εμφανιστεί πιο πριν.

Την 1^η Μαρτίου 1872, ξεκίνησε το Εθνικό Πάρκο του Yellowstone, ενώ αργότερα μπήκαν οι βάσεις του Πάρκου της Νέας Υόρκης.

Επίσης το 1889 ιδρύθηκε στην **Αγγλία** η Εταιρεία για την Προστασία των Πουλιών και το 1895 η Εθνική Ένωση στη Βρετανία.

Η πράσινη επιχειρηματικότητα και απασχόληση αναπτύσσεται πιο καθοριστικά στην εποχή του New Deal μετά το κραχ, επί εποχής *Φραγκλίνου Ρούσβελτ*. Σε μια απόπειρα να αντιμετωπιστεί η ανεργία και η ύφεση με κεϋνσιανές στρατηγικές υπήρξε μια ένταση πρόσληψης προσωπικού και μια διάχυση κεφαλαίων παροχής υπηρεσιών στην κατεύθυνση του πολιτισμού, του **ελέγχου της ρύπανσης του περιβάλλοντος, της ανάδειξής του** κτλ. Το πρόγραμμα είχε επικριθεί για τη διαφθορά και την κρατικοδίαιτη πολιτική ως πελατειακό σύστημα, καθώς το διαχειριζόταν ο στενός συνεργάτης του Φραγκλίνου Ρούσβελτ, *Χάρι Χόπκινς*, ένας από τους βασικούς εμπνευστές του, πέρα από το πολυώνυμο trust εγκεφάλων.

Αξιοσημείωτο σ' αυτήν την περίπτωση είναι επίσης το ότι, ενώ η θεωρία του Κέϋνς δεν συνδέθηκε με το περιβάλλον, ωστόσο, αντίθετα από ό,τι συνέβη με τους νεοκλασσικούς, η πρώτη κεϋνσιανή πολιτική συνυφάνθηκε στενά με τη φύση, το περιβάλλον, την κοινωνική αλληλεγγύη-συνοχή και τον πολιτισμό, δημιουργώντας την πρώτη ευρείας κλίμακας πράσινη αγορά εργασίας και απασχόλησης.

2.-Επιστημονική και πολιτική ευαισθητοποίηση

Μπορούμε να πούμε ότι το ζήτημα του περιβάλλοντος και της φύσης παίρνει μια νέα δυναμική μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό γίνεται με διεθνή κείμενα και τάσεις, που συνδέονται με την αναγνώριση της καταστροφής του περιβάλλοντος, της υποβάθμισης της ποιότητας της ζωής μέσα στα προβλήματα των μεγάλων πόλεων αλλά και των μικρότερων. Από τον Malthous μέχρι τους νεοκλασικούς Marshall και Pigou το περιβάλλον και η φύση μπαίνουν σε αδρές γραμμές στη Θεωρία της Πολιτικής Οικονομίας. Από τον *Pigou* παίρνει την πρώτη μορφή της η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» με την πρότασή του για τον περιορισμό της ρύπανσης στο Λονδίνο το 1920. Άρχισε λοιπόν να γίνεται φανερό πως **υπάρχουν συνθήκες, που τόσο η αγορά όσο και η αύξηση του εθνικού προϊόντος δεν εξυπηρετούν το σκοπό τους.**

Ο *Gray* το 1914 και ο *Hotelling* το 1931 διατυπώνουν τον νεοκλασικό κανόνα για την **άριστη χρήση των εξαντλήσιμων πόρων**, ενώ ο *Gordon* το 1954 των **ανεώσιμων**.

Το επίκεντρο θεώρησης μεταφέρθηκε στη συνέχεια πέρα από την μαλθουσιανή θεωρία, που ήταν ποσοτική και ανθρωποκεντρική και όχι ποιοτική και οικολογικοκεντρική. **Ο συνδυασμός των οικολογικών επιστημών**, οι οποίες ξεκίνησαν από τον πατέρα της Ζωολογίας *Αριστοτέλη* και από τον μαθητή του *Θεόφραστο*, με τις σύγχρονες **οικονομικές θεωρίες** άργησε να έλθει.

Με τη «Σιωπηλή Άνοιξη» της *R. Carson* την δεκαετία 1960-1970 έγινε φανερό ότι η λειτουργική άλυσος της ζωής και της φύσης αναδείχθηκε ως ασύμβατη και αποκλίνουσα από την παραγωγική και καταναλωτική άλυσος του ανθρώπινου πολιτισμού λόγω της κυριαρχίας

των αμέσως «οικονομικότερων» επιλογών και της έρπουσας σε μήκος χρόνου άγνοιας των κινδύνων, καθώς αυτήν την εξόπλιζε η αδιαφορία.

Ο *Mishan* τότε φέρνει στο προσκήνιο τους **πράσινους δείκτες ανάπτυξης** και συνεχίζει τον Τζ.Σ.Μίλλ με το δικαίωμα της ευζωίας.

Το δε παράδειγμα του *Dolan* έδειξε ότι μέσα από τις εξωτερικές περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις είμαστε άμεσα αντιμέτωποι με μία **ανεπιθύμητη διαστροφή της κατανομής των παραγωγικών συντελεστών**. Σε αυτό το παράδειγμα αναδεικνύεται η πλασματικότητα της ανάπτυξης σε μία βιομηχανική περιοχή, όπου η αιθάλη λερώνει τα ρούχα των κατοίκων και πολλές γυναίκες ζουν εισοδηματικά πλένοντας ρούχα, ενώ κερδίζουν οι βιομηχανίες και οι έμποροι του σαπουνιού. Θα μπορούσαμε σήμερα να αντιμετωπίσουμε μία ανάλογη περίπτωση, όπως π.χ. με το όζον, όπου αυξάνεται το εισόδημα των δερματολόγων, ενώ βέβαια παράλληλα κερδίζουν οι εταιρείες παραγωγής αντιηλιακών προϊόντων.

Ο Τζ. Ρωλς εισάγει την Θεωρία της Ισότητας των Γενεών και θέτει το κριτήριο της αμεροληψίας του δικαίου. Έτσι αναγνωρίζονται τα περιβαλλοντικά ζητήματα ως **διαγενεακά πεδία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων**. Επίσης ο *Nash* στη Θεωρία των Παιγνίων δείχνει τον κίνδυνο των ανταγωνιστικών παιγνίων της οικονομίας για τη φύση.

Η διαδρομή αυτή των «θεωρητικών», με τη βοήθεια των μη κυβερνητικών οργανώσεων, διαμορφώνει ένα παγκόσμιο σκηνικό για την προστασία του περιβάλλοντος.

Δ.-Τέταρτη Φάση

1.-Οι Παγκόσμιες Διασκέψεις και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Φτάνουμε έτσι στη φάση αυτή, στην οποία η πορεία από την **Στοκχόλμη** (μέσα από την έκθεση Μπρούτλαντ για το κοινό μας μέλλον) οδηγεί στο **Ρίο**. Το Ρίο τόσο συμβολικά όσο και συγκυριακά και πολιτικά απέκτησε μεγάλο ειδικό βάρος και επικοινωνιακό όγκο για τα ζητήματα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Με ορόσημο το Ρίο είχαμε πριν και –κυρίως- μετά από αυτό πολλές διασκέψεις, μέχρι να φτάσουμε στην πιο πρόσφατη συνέχεια του Ρίο στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002.

Αυτή είναι μια πορεία που παρακολουθείται και από την εξέλιξη του ευρωπαϊκού κεκτημένου (μέσα στην **ΕΟΚ** και μετέπειτα **Ε.Ε.**) και παίρνει την πλέον εμφαντική δυναμική. Η εξέλιξη αυτή παρακολουθείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση κυρίως με το Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης που ακολουθείται από το έκτο. Συνδέεται με τη συνολική ρύθμιση της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και με την ανάδειξη προστατευόμενων περιοχών μέσα από διεθνείς συνθήκες, ευρωπαϊκές πρακτικές, οδηγίες και κανονισμούς, κατά τη διάρκεια κυρίως της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ού} αιώνα.

Σε αυτές τις τάσεις που διαμορφώθηκαν θα αναφερθούμε στη συνέχεια πιο διεξοδικά. Θα ολοκληρώσουμε αυτή τη μικρή προσέγγιση στην ιστορία της πράσινης επιχειρηματικότητας τονίζοντας πως πολλές από τις δράσεις που σε όλες τις εποχές είχαν σχέση με τη διαχείριση ή με τη ρύθμιση της ανάπτυξης των πόλεων ή με τους όρους για την οικονομική δραστηριότητα ήταν διεπόμενες από κάποιους περιβαλλοντικούς κανόνες. Δεν υπήρχε βέβαια αυτή η συστηματοποίηση των κανόνων και αυτή η διεπιστημονική δυναμική κανονισμού και ρύθμισης, η

οποία συναντιέται σήμερα. Αυτή επιβάλλεται σήμερα από τις απαιτήσεις μιας, οικουμενικής και πλανητικής κλίμακας, ρύθμισης της ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα συμβαίνει για τα αέρια του θερμοκηπίου, για την αλλαγή του κλίματος, για την πολιτική για το όζον, για τη βιοποικιλότητα κτλ. Η νέα κατάσταση συνδέεται με συνολικά και οικουμενικά ρυθμιστικά πλαίσια, τα οποία συνοδεύονται από περιφερειακά και τοπικά ρυθμιστικά πλαίσια, από ιδιαίτερες προοπτικές και δυναμικές.

2.-Τεχνοκρατικές κατακτήσεις για τη διαχείριση του περιβάλλοντος και τη ρύθμιση του ιδιωτικοοικονομικού τομέα.

Τέλος όλα αυτά εξειδικεύονται στα πλαίσια των **περιβαλλοντικών μελετών** και των **περιβαλλοντικών πιστοποιήσεων**. Η σειρά του ISO 14000, το ΕΜΑΣ και τα Οικολογικά Σήματα (eco-labels) αποτελούν κάποιες τεχνοκρατικές κατακτήσεις για την **πράσινη διαχείριση της οικονομίας**, για την πράσινη προσαρμογή της. Αυτές αναδεικνύουν σαν **συγκριτικό πλεονέκτημα** την πράσινη προσαρμογή των οικονομικών δράσεων και διαμορφώνουν εργαλεία ελέγχου, παρακολούθησης, αξιολόγησης και πιστοποίησης με συστηματικό τρόπο. Παράλληλα με αυτά τα εργαλεία η θεσμοθέτηση προστατευόμενων περιοχών αποτελεί μια θεσμική κατάκτηση που διαμορφώνει **ειδικές ζώνες** για την πράσινη επιχειρηματικότητα.

Τα μεγάλα προβλήματα και η συλλογική στρατηγική διαχείρισής τους, όταν για παράδειγμα μιλάμε για το πρόβλημα των σκουπιδιών, των λυμάτων, κτλ, διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο δημόσιου τομέα και όχι μόνο. Το πλαίσιο αυτό επίσης αφορά την αυτοδιοίκηση και τα πολυμορφικά εταιρικά σχήματα για πράσινες υπηρεσίες, για

πράσινες επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και παραγωγής προϊόντων, ελέγχου και ρύθμισης περιβαλλοντικών προβλημάτων κτλ.

Αξίζει να μνημονεύσουμε ένα ιδιαίτερο πρόβλημα, που παρατηρείται ως τάση. Είναι το πρόβλημα του ότι η θεώρηση του όρου της βιώσιμης ανάπτυξης δίνει έμφαση στη βιωσιμότητα της ανάπτυξης, με παράλληλη όμως **ελαχιστοποίηση της σημασίας** του όρου της βιωσιμότητας και προστασίας της ίδια της φύσης, της βιοποικιλότητας κτλ. Έτσι στην ουσία υπάρχει μια μεγάλη διακύβευση, για μια ανεπαρκή πλέον προσέγγιση του προβλήματος συνολικά της βιωσιμότητας, της φύσης, της κοινωνίας και της οικονομίας. Αυτό προέρχεται από τις δυνάμεις ανασύνταξης των συμφερόντων, που λειτουργούν ανταγωνιστικά απέναντι στην προστασία της φύσης και που δεν έχουν την ευελιξία να παρουσιάσουν μια εναλλακτική, υγιή, οικονομική μορφή δραστηριότητας, μια αυθεντική μορφή βιώσιμης επιχειρηματικότητας για τη βιωσιμότητα, μια **επιχειρηματικότητα ανάδειξης και προστασίας της φύσης**. Γι' αυτό και παίζει ένα σημαντικό ρόλο, το να κατακτήσουμε γρήγορα μια υγιή πράσινη επιχειρηματικότητα. Η υγιής πράσινη επιχειρηματικότητα χρειάζεται φαντασία. Χρειάζεται μια **νέα γενιά ιδεών** και μεθόδων, αλλά και ένα ανθρώπινο δυναμικό καταρτισμένο, ώστε αυτή η φάση να μην περάσει σαν ένας διάκοσμος της επιδείνωσης, σαν μια απόπειρα συγκάλυψης της επιδείνωσης των συνθηκών και της ανεπάρκειας των υφιστάμενων μέτρων και δράσεων.

Η Πράσινη Οικονομία δεν αναπτύσσεται μόνον ως δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, αλλά αναπτύσσεται και μέσα από κοινωνικές επιχειρήσεις ως **Κοινωνική Οικονομία**, ενώ αγγίζει και τους τέσσερις τομείς (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή και τεταρτογενή).

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, οι Κύκλοι Ποιότητας και Ζωής των προϊόντων και το καταναλωτικό κοινό διαμορφώνουν νέες προοπτικές και δυναμικές. Αναπτύσσουν θετικά το περιβάλλον της πράσινης επιχειρηματικότητας, της οποίας η ιστορία μόλις αρχίζει, καθώς αποτελεί τη αξιόπιστη απάντηση στο μέλλον χωρίς πατερναλιστικές υπερβολές και αστοχίες.

Ε.-Οι εξελίξεις στην Ελλάδα

Στην **Ελλάδα** η πορεία των τελευταίων ετών κερδίζει μέρος του χαμένου χρόνου μέσα από τη διάχυση της εφαρμογής και τη δεσμευτικότητα του ευρωπαϊκού κεκτημένου. Ταυτόχρονα όμως η φύση δεν έχει υποστεί την ίδια απαξίωση, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, καθότι τα οικολογικά προβλήματα, πέραν αυτού των πυρκαγιών, ήταν περιορισμένα. Πριν ακόμη από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ο *Κοσμάς ο Αιτωλός* προσεγγίζει με προφητείες εσχατολογικές και καταστροφικές την εξάφaniση των κήπων και των δέντρων από τις πόλεις, επαναλαμβάνοντας τον *προφήτη Ησαΐα*. Έτσι συναντάμε την αγωνία για την επιβίωση της φύσης και πριν από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους.

Η Ελλάδα μπήκε στην πορεία προστασίας του περιβάλλοντος με τους Εθνικούς Δρυμούς του Ολύμπου και του Παρνασσού το 1938 με το **ν. 856/1937**. Οι επιλογές αυτές φαίνεται ότι συνέδεαν την αρχαιολατρεία της δύσκολης εποχής του μεσοπολέμου, με την προστασία της φύσης. Μετά από τον παγκόσμιο και τον εμφύλιο πόλεμο ο νόμος 1465/1950, ο Δασικός Κώδικας 86/1969 και ο νόμος 996/1971 για τα αισθητικά δάση αποτέλεσαν σταθμούς, ενώ θεσπίστηκαν και νέες εθνικά προστατευόμενες περιοχές στη δεκαετία 1960/1970.

Στη μεταπολίτευση το **άρθρο 24** του Συντάγματος (σήμερα τροποποιημένο) και οι νόμοι 360/76, 998/79, 1032/80 και 1337/83 (Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου) και το π.δ. 402/88 διαμόρφωσαν περαιτέρω ζητήματα προστασίας περιβάλλοντος φυσικού και ανθρώπινου. Σταθμός όμως ήταν ο **ν. 1650/1986**, που προβλέπει πέντε κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών, η ΚΥΑ 69269/5387/90 σχετικά με την κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων και με το περιεχόμενο ΜΠΕ και ΕΠΜ συναφώς με τις οδηγίες εφαρμογής 17/59862/1687/94 και η ΚΥΑ 75308/5812 σχετικά με τον τρόπο ενημέρωσης του κοινού, μαζί με το ν. 2637/1998 για τα καταφύγια της άγριας ζωής και τον ν. 2742/1999 για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη. Η **ΚΥΑ 3044/02** επισπεύδει την δημιουργία των φορέων διαχείρισης, ενώ παράλληλα για πρώτη φορά στελεχώνεται η επιτροπή «Επιτροπή Φύση». Η επιτροπή αυτή αναμένεται μεταξύ των άλλων να παίζει καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις των περιβαλλοντικών θεμάτων μαζί με θεσμούς όπως ο Συνήγορος του Πολίτη κτλ. Τέλος το 2003 οι ΚΥΑ και τα Πρ. Δ/τα για τους διαχειριστικούς φορείς, καθώς και οι προωθούμενες νομικές ρυθμίσεις σχετικά με την Ευρωπαϊκή Οδηγία για τα Νερά 60/2000 αποτελούν επίσης ένα σταθμό στην εξέλιξη των περιβαλλοντικών ζητημάτων, που διαφοροποιεί μαζί με όλες τις ρυθμίσεις για τη διαχείριση των απορριμμάτων και τους ΧΥΤΑ το μέλλον. Προδιαγράφει τους όρους ενός διευρυμένου πεδίου για την πράσινη επιχειρηματικότητα. Πέραν τούτων υπάρχει μεγάλη σειρά νομικών πλαισίων που ρυθμίζουν και προδιαγράφουν αναπτυξιακά ζητήματα παραγωγής και ποιότητας για όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Τα πλαίσια αυτά, παράλληλα με τις διεθνείς προδιαγραφές (π.χ. Συνθήκη Ramsar 1971) και τις ευρωπαϊ-

κές κατευθύνσεις και δεσμεύσεις (Οδ. 79/409 ΕΟΚ για πουλιά, 92/43 ΕΟΚ για οικότοπους – ειδικές ζώνες διατήρησης – natura), διαμόρφωναν το καθεστώς προστασίας. Όμως παράλληλα οι νόμοι για τις αδειοδοτήσεις, την ποιότητα των προϊόντων, την προστασία του καταναλωτή κτλ. διάρθρωσαν την προστασία της φύσης με το σύνολο των πολιτικών.

Τώρα πια μπορούμε να πούμε πως με τον **Ευρωπαϊκό Οδικό Χάρτη για τη Φύση και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη** ήλθε η ώρα για ενεργητικές επιχειρηματικές δράσεις. Οι δράσεις αυτές θα αξιοποιήσουν επιθετικά τα θεσμικά και τα χρηματοπιστωτικά εργαλεία της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, αναδεικνύοντας τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας σε συγκριτικό πλεονέκτημα πολύπλευρης ανάπτυξης, που προστατεύσει και αναδεικνύει το περιβάλλον. Αυτό είναι δυνατόν καθώς στο σύνολο των θεσμικών και χρηματοδοτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπεριλαμβάνεται σε μεγάλο βαθμό η αξίωση για την προστασία του περιβάλλοντος και του καταναλωτή. Παράλληλα η χώρα μας, δεδομένου του παγκόσμιου ανταγωνιστικού οικονομικού περιβάλλοντος, πρέπει να αξιοποιήσει αντισταθμιστικά το περιβαλλοντικό συγκριτικό πλεονέκτημα και να στηρίξει την ανταγωνιστικότητά της στην ποιότητα του περιβάλλοντος και των προϊόντων της.

**Ιστορικά Στάδια Πράσινων Δραστηριοτήτων και
Περιβαλλοντικής Οικονομίας**

Α΄ΦΑΣΗ έως την κλασσική αρχαιότητα

Φυσική-οικολογική αρμονικότητα ανθρώπων και οικονομικών δράσεων.

Β΄ ΦΑΣΗ

Από την κλασσική αρχαιότητα έως και τον 19^ο αι.

1)Περιστασιακές δράσεις προστασίας της φύσης και της βιοποικιλότητας ως βραχυχρόνιες.

2)Αντισταθμιστικές δράσεις και ρυθμίσεις σε προβλήματα απώλειας της περιβαλλοντικής ισορροπίας ανθρώπων και οικολογικών συστημάτων π.χ. με τη δημιουργία αποχετευτικών και υδρευτικών συστημάτων, τη διαχείριση σκουπιδιών, με απαγορεύσεις κτλ.

3)Θεωρητικές και επιστημονικές απόψεις και προσεγγίσεις για τα δικαιώματα και το λειτουργικό περιβάλλον του ανθρώπου, της φύσης και των εμβίων όντων.

Γ΄ΦΑΣΗ

Από τα τέλη του 19^{ου} αι. έως τον Β΄Παγκόσμιο Πόλεμο

1)Οι πρώτες θεσμικές κατακτήσεις προστασίας της φύσης.

2)Κεϋνσιανές πολιτικές ελέγχου της ρύπανσης και παρακολούθησης του περιβάλλοντος.

Δ΄ΦΑΣΗ

Από την αρχή της μεταπολεμικής περιόδου έως σήμερα

1)Διεθνείς Διασκέψεις και Συνθήκες.

2)Ευρωπαϊκές και εθνικές περιβαλλοντικές πολιτικές.

3)Ευαισθητοποίηση του κοινού και της αγοράς στο κοινό μέτωπο υγείας, ποιότητας ζωής και περιβάλλοντος.

4)Κοινωνική οικονομία για το περιβάλλον και εθελοντικές πολιτικές ποιότητας και διαδικασίας παραγωγής (βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία, σειρά ISO 1400, EMAS-Ecolabel) σε όλους τους τομείς παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών.

5)Περιβαλλοντική ζωνοποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων – δίκτυο natura και τομεακές πολιτικές για το περιβάλλον.

6)Ιδιωτικοοικονομικές πολιτικές για το περιβάλλον και εταιρική κοινωνική ευθύνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Το Πλαίσιο του Πράσινου Επιχειρείν

«Αυτά που είναι συνεχή και καθημερινά καθορίζουν τις εξελίξεις».

P. Valery

Στην Π.Ε. καθοριστικό ρόλο παίζει ο τόπος στον οποίο ασκείται αυτή. Γι' αυτό χρειάζεται να αναδειχθεί η ιδιαιτερότητα αυτού του τόπου από φυσική και πολιτιστική άποψη, χωρίς όμως υπερβολές, γιατί αυτό θα έφερνε τελικά αντίθετα αποτελέσματα.

Πολλές φορές η ανάδειξη και αξιοποίηση ενός προστατευόμενου τόπου αποτρέπει τις παράνομες οικονομικές δράσεις, γιατί ο έλεγχος και η προστασία σ' αυτόν είναι πιο ισχυρά και η νέα δράση αποφέρει εισοδήματα στους κατοίκους.

Για την ανάδειξη της ταυτότητας ενός τόπου απαιτείται οργάνωση των διαφόρων παραμέτρων του συστήματος (π.χ. τεχνολογική, οικονομική κ.ά.). Υπάρχουν επτά στάδια από τα οποία πρέπει να περάσει η προσπάθεια για την ανάδειξη της ταυτότητας.

Δύο σοβαρά στοιχεία πρέπει να διακρίνουν την Π.Ε: η τήρηση των όρων της βιώσιμης ανάπτυξης και η πιστοποίηση της συμβατότητάς της με το περιβάλλον, γιατί αυτά υποδηλώνουν την ποιότητα πάνω στην οποία βασίζεται η ανταγωνιστικότητα της Π.Ε.

Βέβαια είναι απαραίτητη η εξεύρεση χρηματοδοτικών πηγών. Αυτές είναι τα διάφορα προγράμματα και η αυτοχρηματοδότηση που, για να πετύχει, χρειάζεται προσεκτικό σχεδιασμό. Οι βασικές όμως αρχικές επενδύσεις γίνονται από τον δημόσιο τομέα, γιατί αυτός μπορεί να διαθέσει τα απαιτούμενα κονδύλια για τις υποδομές.

Προτάσεις: Χρήσιμη θα ήταν η σύνταξη μιας Λευκής Βίβλου για την Π.Ε. και ενός Οδηγού Επικοινωνίας για το πράσινο μάρκετινγκ.

Η βάση της πράσινης επιχειρηματικότητας (Π.Ε.) συνδέεται αφενός μεν με τη συστημική ανάπτυξη και ανάδειξη της **ταυτότητας μιας περιοχής**, αφετέρου δε με τα **χρηματοδοτικά εργαλεία** της επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματικότητα αυτή μπορεί να αναπτυχθεί στον τομέα του περιβάλλοντος, στον τομέα της ανάδειξης της περιοχής και στον τομέα που συνδυάζει τη βιώσιμη ανάπτυξη με την αποσύνδεση (δηλ. με τη μείωση των αρνητικών υλικών επιδράσεων). Η Π.Ε. αποτελεί έκφραση της αποσύνδεσης. Αυτό συμβαίνει επειδή στηρίζεται στην παροχή υπηρεσιών με τρόπο που να δημιουργεί εισοδήματα και απασχόληση, χωρίς να δημιουργείται μια εντατική εκμετάλλευση στον τομέα του περιβάλλοντος και του φυσικού πόρου.

Συστημική ανάδειξη της ταυτότητας

Μία από τις έννοιες στις οποίες βασίζεται η Π.Ε. είναι η συστημική ανάδειξη της ταυτότητας, που βέβαια ως αφηρημένη έννοια είναι κάτι πολύ ευρύτερο και πληρέστερο από αυτό που εκφράζεται από την Π.Ε. ως ανάδειξη ταυτότητας. Για την επιχειρηματικότητα είναι κυρίως η συμβιωτικότητα μιας επιχείρησης με τα τοπικά χαρακτηριστικά.

Η συστημική ανάδειξη και ανάπτυξη της ταυτότητας ενός τόπου συνδέεται με την **ιδιαιτερότητα** και τη **σπανιότητα** του τόπου και της βιοποικιλότητάς του. Σχετίζεται αφ' ενός με το φυσικό του περιβάλλον όπως το συ-

ναντούμε σε μια ισχυρά προστατευόμενη περιοχή φύσης και αφ'ετέρου με τη **λειτουργική** και **αισθητική ανάδειξη** που οδηγεί σε απασχόληση στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος. Η συστημική ανάδειξη της ταυτότητας και ανάπτυξη της ποιότητας αποτελεί τη βάση για μια δυναμική διαφοροποίηση του προϊόντος.

A.-Παρεμπόδιση αρνητικών δράσεων

Η αισθητική ανάδειξη και ο σεβασμός προς τη φύση σε μερικές περιπτώσεις μπορούν να συνοδοιπορήσουν, καθώς μπορούν να δράσουν παρεμποδιστικά σε αρνητικές δράσεις.

Τέτοιες αρνητικές δράσεις δυστυχώς γίνονται σε μερικές από τις περιοχές που προστατεύονται, επειδή αυτές από τη φύση τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σαν περιοχές παραβατικότητας. Δηλαδή χρησιμοποιούνται ως χώρος οικονομικών δράσεων που είναι έξω από τα πλαίσια της καλώς εννοούμενης νομιμότητας και διαφάνειας τόσο στην εκμετάλλευση φυσικού πόρου όσο και στη λογική μιας οικονομικής δραστηριότητας που κινείται σκιωδώς και αποφεύγει την δημοσιότητα. Π.χ. παράνομη οικοδόμηση σε δασική έκταση, παράνομες καλλιέργειες, λαθραία βοσκή, κυνήγι κ.ά.

Η διαχειριστική επισημοποίηση τέτοιων περιοχών φύσης με την **οικοτουριστική τους αξιοποίηση** και έναν οργανωμένο και συντεταγμένο τρόπο κατά τη διάρκεια όλου του έτους διαμορφώνει ήδη μια προστασία, επειδή **εκτοπίζει αυτές τις παραβατικές οικονομικές δραστηριότητες**. Ταυτόχρονα όμως συντελεί και στην καλλιέργεια στην κοινωνία του σεβασμού προς τη φύση. Αναδεικνύει έτσι την προστατευόμενη αυτή περιοχή σαν μια περιοχή που μπορεί να φέρει οικονομικούς πόρους στους

περίοικούς της με τρόπο που να είναι συμβατός με την προστασία του περιβάλλοντος.

Β.-Διαμόρφωση και ανάδειξη ιδιαιτεροτήτων

Η συστημική ανάδειξη ταυτότητας έρχεται να διαμορφώσει τις ιδιαιτερότητες των περιοχών και να τις αναδείξει σε σχέση με το ανθρωπογενές περιβάλλον. Αυτό ισχύει και για ευρύτερες περιοχές, που περιλαμβάνουν ένα δομημένο περιβάλλον (αστικές και ημιαστικές) ή περιοχές ποικίλης οικονομικής δραστηριότητας, με γεωργικές εκμεταλλεύσεις κτλ. Σε αυτές τις περιπτώσεις η συστημική ανάδειξη ταυτότητας είναι πιο δυσχερής στην προσέγγιση, την αναγνώριση και την ανίχνευσή της. Αντίθετα στο ισχυρά προστατευόμενο περιβάλλον οι θύλακες που είναι μέσα στα δίκτυα natura ή στις περιοχές ισχυρής προστασίας ή υπό καθεστώς Ramsar, εθνικών δρυμών κτλ. αναδεικνύονται σαν αμιγώς φυσικό περιβάλλον. Σε αυτό εντοπίζονται εύκολα και με πιο οργανωμένο και επιστημονικό τρόπο οι ταυτότητες των περιοχών αυτών.

Για παράδειγμα: στην περίπτωση ενός προστατευόμενου είδους η ταυτότητα της περιοχής προκύπτει άμεσα από το είδος αυτό και το βιοτοπικό περιβάλλον του. Δεν είναι όμως το ίδιο εύκολη η αντίληψη της ταυτότητας εκεί όπου υπεισέρχονται πολιτιστικοί και ιστορικοί παράγοντες μαζί με κοινωνικοοικονομικούς. Μπορούμε να ισχυριστούμε πως κάθε ζώνη μιας περιοχής natura έχει διαφορετική ταυτότητα που συμμετέχει στη σύνθεση της ταυτότητας στο σύνολό της.

Γ.-Οι συνιστώσες της οικολογικής συστημικής ανάδειξης της ταυτότητας

Αυτές είναι:

- 1)η **οικονομική οργάνωση**,
- 2)η **τεχνολογική οργάνωση**, οι τεχνολογικές εφαρμογές στην προστασία της φύσης, στην ανάπτυξη και επίλυση των προβλημάτων,
- 3)η **νομική οργάνωση**, το καθεστώς προστασίας και ρύθμισης,
- 4)η **πολιτική οργάνωση**, η διοίκηση της περιοχής και το σχήμα λήψης των αποφάσεων,
- 5)η **πολιτιστική και εθιμική οργάνωση** σαν ενεργός πολιτισμός και πολιτιστική κληρονομιά και
- 6)η **οικολογική οργάνωση**, (δηλ. το οικοσύστημα).

Δ.- Ορισμός της ταυτότητας

Κύριο ζήτημα είναι επίσης ο **ορισμός ταυτότητας** και η συγκριτική βάση των ταυτοτήτων –το τί είναι ταυτότητα.

Η φύση λίγο-πολύ είναι ένα κρυμμένο κεφάλαιο, που ταυτοποιείται αναπτυξιακά μέσα από:

- 1)την τουριστική σχέση μας μαζί της,
- 2)την αξιοποίησή της και
- 3)την θεσμική προστασία της.

Πέρα όμως από την αναπτυξιακή ταυτοποίησή της η φύση αποκαλύπτεται στο σύγχρονο άνθρωπο σαν ένας περιβαλλοντικός πακτωλός . Έτσι με το πέρασμα του χρόνου υπερβαίνουμε τη μονοδιάστατη τουριστική αναπτυξιακή σχέση.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι η εμπορική αξιοποίηση και ανάδειξη της φύσης δεν είναι το ίδιο πράγμα με την άγρια εμπορευματοποίηση που αλλοτριώνει τη φύση. Η εμπορική αξιοποίηση και ανάδειξη δεν αλλοιώνει το φυσικό περιβάλλον, αν περιλαμβάνει προϊόντα αι-

σθητικής ανάδειξης και σεβασμού της φύσης και αν είναι πηγή πόρων για την προστασία της.

Ε.- Στάδια της ολικής συστημικής ανάδειξης της ταυτότητας

Υπάρχουν επτά στάδια για την ολική συστημική ανάδειξη της ταυτότητας, που είναι:

1)**Συστημική στόχευση** (όπου δηλαδή το σύνολο, και όχι μόνο μέρος του, στοχεύει) με διαδικασία ανταποκριτικότητας και μάθησης. Στο στάδιο αυτό χωρίς υπερβολές ανοιγόμαστε σε καταγραφές και αναζητήσεις.

2)**Συγκριτική συστημική ανάλυση** μεταξύ διαφόρων ομοειδών ή διαφοροποιημένων υποδειγμάτων. Για παράδειγμα ποιές είναι οι διαφορές και οι ομοιότητες μεταξύ Ολύμπου και Παρνασσού ή ακόμη ποιές είναι οι διαφορές μεταξύ των περιοχών Μαραθώνα και Κερκίνης.

Μέσα λοιπόν στα στρατηγικά εργαλεία μπορούμε να συμπεριλάβουμε μια συγκριτική ανάλυση με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα ανάπτυξης. Αυτό πρέπει να είναι από την αρχή ένα εργαλείο σε σχέση με την ολική συστημική ανάδειξη της ταυτότητας και με την **τοπικοποίηση της ανάπτυξης**, ώστε αυτή η πράσινη ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στον συγκεκριμένο τόπο να μη μεταναστεύει, αλλά να αποτελεί οργανική ταυτότητα του τόπου.

3)**Συστημικός προσδιορισμός της ταυτότητας** και της δυναμικής. Στο σημείο αυτό συναντάμε ένα πρόβλημα. Το πρόβλημα αυτό συνίσταται στην αποξένωση της τοπικής κοινωνικής πραγματικότητας από την οικολογική πραγματικότητα. Σαν παράδειγμα γι' αυτό μπορούμε να αναφέρουμε το γεγονός ότι η ταυτότητα και η δυναμική αξιοποίησης του ελληνοπυγόστεου (μικρού ψαριού) στην

περιοχή του Σπερχειού δεν έχει συνυφανθεί καθόλου με την τοπική πραγματικότητα. Η οικοτουριστική αξιοποίησή του είναι μηδενική.

4) **Συστημική συνδυαστική ενίσχυση** με προωθητικές πολιτικές και δράσεις.

5) **Συστημική ανάδειξη της ταυτότητας** στο optimum. Τί σημαίνει αυτό σε συνάφεια με την ανάλυση της βιωσιμότητας και της φέρουσας ικανότητας; Δεν είναι ζητούμενο μια απλή τοπική αναπτυξιακή μεγέθυνση, που συνήθως αντιβαίνει στην προστασία του περιβάλλοντος, την ποιότητα ζωής των κοινωνιών.. Συνεχίζοντας το παράδειγμα του ελληνοπυγόστεου στο Σπερχειό ποταμό, είναι φανερό ότι δεν πρέπει να δημιουργηθεί μια κατάσταση τουριστικής ανάδειξης και αξιοποίησης που τελικά να απειλήσει το συγκεκριμένο μικρό ψάρι ή να επιβαρύνει εν γένει το περιβάλλον. Ωστόσο η περιοχή του Σπερχειού μπορεί να χρησιμοποιήσει το ψαράκι αυτό για την ανάδειξη αυτής της οικολογικής της ταυτότητας αφ' ενός μεν διεθνώς και αφ' ετέρου ως μοναδικότητας που συνδυάζεται με άλλες διεθνείς συνιστώσες προβολής και ταυτότητας της περιοχής.

6) **Συστημική πραγμάτωση στόχων** με συνέπεια χωρίς υπερβολικές αντιφάσεις και τέλος

7) **Καθολική δικτύωση** (δηλαδή να συνδέονται όλοι οι συντελεστές με δημιουργικές αλληλεπιδράσεις). Αυτό κάνει το σύστημα να είναι ανοικτό στην ενέργεια του περιβάλλοντός του και στην δημιουργική πανσπερμία των παραγόντων.

Στην καθολική δικτύωση καθοριστικοί είναι και οι διεθνείς ορίζοντες. Το **διεθνές πεδίο πρέπει να θεωρηθεί σαν ένα πεδίο προνομιακό για την προβολή της τοπικότητας** από την αρχή. Το γεγονός ότι το πράσινο προϊόν θα έχει μια ανιχνευσιμότητα τοπική και ένα χρώμα τοπι-

κότητας πρέπει να συνδυαστεί με την προβολή στη διεθνή αγορά με όλα τα δυνατά μέσα είτε μέσα από το διαδίκτυο είτε μέσα από το επικοινωνιακό προϊόν είτε μέσα από την προσέγγιση συγκεκριμένων δικτύων συμμετοχής σε εκθέσεις κτλ.

Προτείνουμε γι' αυτό έναν συλλογικό φορέα από όλες τις προστατευόμενες περιοχές και μια **συμμετοχή όλων των προστατευόμενων περιοχών σε όλες τις διεθνείς εκθέσεις τουρισμού** και ταυτόχρονα στις εκθέσεις που συνδέονται με την προβολή ποικίλων προϊόντων στο διεθνή χώρο. Υπάρχει επίσης η διάσταση της διεθνούς αδελφοποίησης φορέων διαχείρισης. Οι αδελφοποιήσεις των φορέων διαχείρισης στο εθνικό πεδίο θα λειτουργήσουν και σαν παράγοντες ενός εσωτερικού τουρισμού. Μπορεί ακόμη να θεσπιστεί μια τέτοια **ειδική έκθεση για τις προστατευόμενες περιοχές σχετικά με την πράσινη αγορά**.

Οι διακρατικές συνεργασίες και τα διακρατικά προγράμματα μπορούν να αποτελέσουν έναν πόλο για την πράσινη επιχειρηματικότητα.

ΣΤ.-Το τρίπτυχο λοιπόν είναι: **ταυτότητα - εταιρικές σχέσεις - δίκτυα**. Στο σχήμα αυτό πρέπει να είμαστε παρόντες και όχι αδρανείς.

Ζ.-Η οικονομική δραστηριότητα για συστημική ανάδειξη της ταυτότητας

Ερχόμαστε τώρα στο θέμα του ποια ακριβώς είναι η οικονομική δραστηριότητα της συστημικής ανάδειξης της ταυτότητας μιας περιοχής. Η συστημική ανάδειξη ταυτό-

τητας είναι συμβατή στις προστατευόμενες περιοχές με δυο μορφές οικονομικής δράσης:

1) με τις γενικές προϋποθέσεις της **βιώσιμης ανάπτυξης** και

2) με την ανάπτυξη, που γίνεται με **όρους πιστοποιημένης**, αν είναι δυνατόν, **συμβατότητας με το περιβάλλον**.

Για παράδειγμα: με μια σταδιακή ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στις περιοχές της natura, με μια σταδιακή προσέγγιση των βιομηχανιών – βιοτεχνιών σε μια διαδικασία ISO 14000 ή απόκτησης του σήματος EMAS ή οικολογικών σημάτων ecolabels στο χώρο της τουριστικής παραγωγής υπηρεσιών και των τουριστικών υποδομών. Ακόμη στον τομέα των παραγόμενων και μεταποιούμενων τροφίμων με HACCP, σαν ένα πρώτο βήμα στην κατεύθυνση ανίχνευσης των αρνητικών ή των επικίνδυνων σημείων τους καθώς αυτό ισχύει κυρίως για τις βιομηχανίες παραγωγής τροφίμων και μεταποιήσεις. Μέσα από όλη αυτή τη συμβατοποίηση των υφισταμένων οικονομικών δράσεων έχουμε τον κύριο κορμό της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ωστόσο υπάρχει και ένας άλλος κορμός οικονομικής δραστηριότητας, ο οποίος συνδέεται με την αποσύνδεση από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Αυτός αναπτύσσεται με δυο τρόπους:

1) με τα προγράμματα, που συνδέονται με αναδιαρθρώσεις χρήσεων γης ή γαιών ειδικά στον τομέα των **αγροαναπλάσεων** ή επίσης των δασώσεων και

2) στην περίπτωση που έχουμε αισθητική ανάδειξη μιας περιοχής, αυτή συνδέεται **όχι με την εκμετάλλευση του φυσικού πόρου αλλά με την επισκεψιμότητά του**. Αυτό ισχύει και για τους χώρους της πολιτιστικής κληρονομιάς και για τις πολιτιστικές λειτουργίες. Εκεί έχουμε

μια ανάδειξη και μια αξιοποίηση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και δυναμικού με τρόπο που δεν οδηγεί στην εξαντλητική εντατικοποίηση αλλά στην διασύνδεση της οικονομικής δραστηριότητας ή της όποιας δραστηριότητας με τη φύση.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Ερχόμαστε στα θέματα των **χρηματοδοτικών εργαλείων** σχετικά με τη συστημική ανάδειξη της ταυτότητας και τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως αυτή μπορεί να προσεγγιστεί στις προστατευόμενες περιοχές.

A.-Τί χρηματοδοτείται;

Στα επιχειρησιακά προγράμματα και στις διαχειριστικές αρχές τους υπάγονται δραστηριότητες των οποίων προβλέπεται η χρηματοδότηση, στο βαθμό που αυτές συμβατικοποιούνται με το περιβάλλον σύμφωνα με τους όρους της βιώσιμης ανάπτυξης όλων ανεξαιρέτως των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Αυτό ισχύει και για την πιστοποίηση και ιδιαίτερα για εκείνες τις πιστοποιήσεις που έχουν να κάνουν με τη βελτίωση του περιβαλλοντικού προφίλ και της περιβαλλοντικής συμβατότητας των επιχειρήσεων. Και εννοούμε εδώ τα **Σήματα Πιστοποίησης**, τα οποία αναφέραμε προηγουμένως.

B.-Κατηγορίες χρηματοδοτικών προγραμμάτων

Οι κατευθύνσεις άντλησης πόρων δίνονται τόσο από τα επιχειρησιακά τομεακά προγράμματα όσο και από τα περιφερειακά. Υπάρχουν βέβαια ομοιότητες μεταξύ περιφερειακών και τομεακών προγραμμάτων, που

προκύπτουν από το πώς δομούνται τα ίδια τα επιχειρησιακά πλάνα τόσο στις περιφέρειες όσο και στους τομείς.

Τα μεν περιφερειακά αποτελούν μια σύνθεση, που έχει μέσα της τμήματα των τομεακών προγραμμάτων με κάποια ευελιξία προσαρμογής στις περιφερειακές ιδιαιτερότητες και στις περιφερειακές ή τοπικές συνθήκες. Δηλαδή αναφέρονται στα γεωγραφικά όρια των διοικητικών περιοχών της χώρας και περιλαμβάνουν το σύνολο των θεματικών πεδίων.

Τα δε επιχειρησιακά αποτελούν προγράμματα, τα οποία έχουν μέσα τους μεγαλύτερη αρτιότητα ειδίκευσης. Ωστόσο δεν είναι τόσο προσαρμοσμένα όπως τα περιφερειακά, τα οποία αντίθετα διαθέτουν και μια συνθετικότητα, καθώς λειτουργούν με μια μεγαλύτερη αμεσότητα και επικουρικότητα. Τα επιχειρησιακά συνδέονται με ειδικούς τομείς όπως π.χ. περιβάλλον, πολιτισμός, παιδεία, ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα, απασχόληση και κατάρτιση κτλ. και έχουν ως πεδίο εφαρμογής τους το σύνολο της χώρας.

Τέλος υπάρχουν και οι κοινοτικές πρωτοβουλίες και τα προγράμματα για τις διακρατικές συνεργασίες, που στοχεύουν στη δημιουργία πιλοτικών δυναμικών. Σημαντική μπορεί να είναι και η συνεισφορά χρηματοδοτήσεων π.χ. μέσα από το ΕΤΕΡΠΣ, τα χρηματοδοτικά πλαίσια της αυτοδιοίκησης ή άλλους εθνικούς πόρους. Στην τελευταία κατηγορία υπάγονται δράσεις που χρηματοδοτούνται από προϋπολογισμούς υπουργείων και σε μικρότερο βαθμό από ιδρύματα και χορηγούς.

Γ.-Η αυτοχρηματοδότηση και η βιωσιμότητα των επενδύσεων

Όταν αναζητούμε τους πόρους για την οικολογική ή την πράσινη επιχειρηματικότητα, πρέπει να προσεγγίσουμε και **το θέμα των ιδίων κεφαλαίων και της βιωσιμότητας των οικονομικών δράσεων**, έστω και χωρίς άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία που να συνδέονται με ευρωπαϊκά προγράμματα ή με εθνικούς πόρους κτλ.

Η βιωσιμότητα αυτών των επιχειρηματικών δράσεων εξαρτάται από:

- 1) την έρευνα αγοράς,
- 2) την ιδέα πάνω στην οποία διαμορφώνεται το συγκεκριμένο ιδιωτικό επιχειρησιακό πλάνο και
- 3) τα εργαλεία παρακολούθησης που θα υπάρξουν από πλευράς της επιχείρησης για την υλοποίηση της ιδέας ή του επιχειρησιακού της πλάνου.

Οπωσδήποτε πρέπει να παρακολουθούμε την ενεργητική εξέλιξη μιας δράσης και όχι μόνο να έχουμε στη διάθεσή μας εργαλεία πρόληψης κινδύνων και μείωσης ρίσκων κατά την εμφάνιση των προβλημάτων.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι **οι ιδέες αυτές πρέπει να έχουν ένα προσανατολισμό στην τοπικότητα και να βασίζονται σε ένα «συμβόλαιο τοπικής ποιότητας», αμοιβαιότητας και συμπληρωματικότητας αγαθών και υπηρεσιών σε τοπική βάση κυκλοφορίας του προϊόντος. Οι ιδέες αυτές είναι ανάγκη να συνδέονται οργανικά με κάθε πλευρά του ανθρωπογενούς και του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής.**

Το **Συμβόλαιο Τοπικής Ποιότητας** είναι μια *εθελοντική συμφωνία* για τοπικές προδιαγραφές και διαδικασίες παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που αναδεικνύουν την τοπικότητα και την ποιότητα σαν οριζόντιους και κάθετους άξονες διασύνδεσης. Για παράδειγμα, οι κτηνοτροφικές μονάδες παίρνουν τοπικά παραγόμενες

και συγκεκριμένης ποιότητας ζωοτροφές (όσο είναι δυνατόν), το τυροκομείο παίρνει τοπικά παραγόμενο γάλα συγκεκριμένων προδιαγραφών, το εστιατόριο σεββίρει τοπικά παραγόμενα τυριά, γάλα κ.ο.κ. Ο όρος ποιότητα σε αυτό το συμβόλαιο δεν χρησιμοποιείται με την τεχνική έννοια της ποιότητας, αλλά με μια πολύ ευρύτερη έννοια που συνδέεται περισσότερο με την ταυτότητα του προϊόντος και ενός τόπου.

Οι ιδέες αυτές έχουν να κάνουν με μια δυναμική που δεν έχει ακόμη δοκιμαστεί παρά μόνο σε περιπτώσεις όπου έχουν λειτουργήσει προηγουμένως χρηματοδοτικά πλάνα, δηλαδή σε περιοχές με leader και σε περιοχές ολοκληρωμένης ανάπτυξης αγροτικού χώρου. Οι δράσεις σ' αυτές τις τελευταίες περιοχές ξεκινάνε ουσιαστικά τώρα. Αντιθέτως στις περιπτώσεις των περιοχών με leader έχουμε μια δυναμική ήδη εμπεδωμένη με ένα στρατηγικό σχέδιο που εφαρμόζεται στο σύνολο των τοπικών κοινωνιών. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις χρειάστηκε η ιδιωτικοοικονομική προσέγγιση, για να αναπτυχθούν περαιτέρω οι στρατηγικές ιδέες ανάπτυξης των περιοχών και για να μπου στην αγορά οι επιχειρηματικές δράσεις με ένα τρόπο δυναμικό.

Έτσι σιγά-σιγά αναπτύσσεται μια νέα γενιά επιχειρήσεων και οι ιδέες σχετικά με την ανάδειξη του περιβάλλοντος ως ενός οικονομικού πόρου για την κοινωνία διαχέονται πλέον και σε παραδοσιακούς επιχειρηματίες.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση πράσινου επιχειρηματία ή οικολογικού παράγοντα επιχειρησιακής και επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι **οι οργανισμοί αυτοδιοίκησης**. Οι οργανισμοί αυτοί έχουν μια πλειάδα πόρων (όχι μόνον για λόγους ανταποδοτικούς) και μπορούν να διαρθρώσουν έτσι τις δράσεις τους - και τις διαρθρώνουν σιγά σιγά - διαμορφώνοντας δεδομένα τόσο μέσα από τις λει-

τουργικές τους ανάγκες, όπως στις περιπτώσεις των βιολογικών καθαρισμών και της αποκομιδής και της ανακύκλωσης απορριμμάτων, όσο και στις περιπτώσεις της παρακολούθησης ή της ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών, με τις οποίες συνδέονται τουλάχιστον για λόγους τουριστικούς.

Έχουμε δηλαδή έναν ιδιότυπο επιχειρησιακό φορέα που είναι η αυτοδιοίκηση (νομαρχιακή και δημοτική – κοινοτική), η οποία μπορεί να λειτουργήσει για να διαμορφώσει και το στρατηγικό πλαίσιο. Το πλαίσιο αυτό όμως είναι δαπανηρό στην αφετηρία του. Επομένως αυτό το στρατηγικό πλάνο μιας περιοχής δεν θα μπορούσε να είναι διαθέσιμο από τον ιδιώτη και τον μεμονωμένο επιχειρηματία, επειδή αυτός κατά κανόνα δεν έχει τα απαιτούμενα κεφάλαια ή έστω δεν τα διαθέτει σε αυτή τη φάση, γιατί αυτή δεν είναι ανταποδοτική άμεσα σ' αυτόν.

Μέσα λοιπόν σε αυτό το περιβάλλον που θα διαμορφώσουν οι οργανισμοί αυτοδιοίκησης και οι Δ.Φ., ο επιχειρηματίας μπορεί να προσφέρει τις δικές του υπηρεσίες και τα δικά του προϊόντα. Αυτό μπορεί να το κάνει με μια θετική συνέργεια και βασιζόμενος στο συλλογικό πλαίσιο – διαφορετικό για την κάθε περίπτωση – που διαμορφώνεται για το περιβάλλον σαν οικονομικό πόρο της κοινωνίας και σαν οικονομικό πόρο της επιχείρησης.

Το σύνολο αυτών των δράσεων λειτουργεί σαν ένα ευρύτατο περιβάλλον συνέργειας για την πράσινη επιχειρηματικότητα και **εδώ πρέπει να εκτιμηθούν και οι συνέργειες που υπάρχουν** και είναι :

1)οι έμμεσες συνέργειες, όπως αυτές που προκύπτουν από τα προγράμματα κατάρτισης, και

2)οι άμεσες, όπως αυτές που προκύπτουν από τις αναγκαστικές διατάξεις των νόμων ή την εφαρμογή των προβλεπόμενων περιβαλλοντικών μελετών.

Αυτές όλες διαμορφώνουν και τις ανάγκες απασχόλησης και τις ανάγκες επιχειρηματικών δράσεων ή των συμβάσεων για ζητήματα περιβάλλοντος.

Η πράσινη επιχειρηματικότητα πρέπει να εκμεταλλευτεί με ένα τρόπο πιο ολοκληρωμένο τις περιπτώσεις εκείνες που έχουμε Προγράμματα Ολοκληρωμένης Παρέμβασης -όπου ο δικαιούχος που κατευθύνει τους πόρους είναι ο ΟΑΕΔ, καθώς και τις περιπτώσεις που έχουμε Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης ή τοπικές δράσεις απασχόλησης. Ακόμη περισσότερο τις περιπτώσεις που έχουμε ειδικές και χωροθετημένες παρεμβάσεις τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων, όπως οι περιπτώσεις που αναφέραμε προηγουμένως των ΟΠΑΑΧ, των leader κτλ. Ο επιχειρηματίας μπορεί να συνδυάσει τα ευεργετήματα.

Σαν στρατηγικό πλαίσιο και στρατηγικά εργαλεία για την ανάπτυξη της πράσινης επιχειρηματικότητας σίγουρα πρέπει να λειτουργήσουν τόσο οι φορείς προστασίας του περιβάλλοντος όσο και οι τοπικές κοινωνίες με τις οικονομικές δραστηριότητες που πρέπει να ενταχθούν μέσα σε μια προστατευόμενη περιοχή.

Αναγκαίοι όροι για την Π.Ε.

Το ζήτημα είναι να υπάρξει ήπια παραγωγικοποίηση και εμπορευματοποίηση του περιβάλλοντος με:

1)**ελάχιστες υλικές ροές** (αποσύμπλεξη) και

2)**ισχυρή προστιθέμενη αξία** και συνέργεια,

ώστε να διευρυνθεί η οικονομική φέρουσα ικανότητα και να ξεπεράσουμε την κορεσμένη δυνατότητα, διατηρώντας και αυξάνοντας την τοπική ευημερία.

Βήματα για τον σχεδιασμό της Π.Ε.

Τα κύρια βήματα για το σχεδιασμό της πράσινης επιχειρηματικότητας είναι τα παρακάτω:

1) Σε μια ζώνη για την οικολογική επιχειρηματικότητα προσεγγίζουμε το ζήτημα με ένα **γενικό σχέδιο που περιγράφει τα συστατικά του συστήματος** μέσα στο οποίο πρόκειται να κινηθεί η επιχειρηματική δράση.

Για παράδειγμα, μέσα στις προστατευόμενες περιοχές natura πρέπει να έχουμε **κλαδικές και ολικές στρατηγικές** για την Π.Ε., όπου οι κλαδικές αφορούν τα συστατικά του συστήματος και οι ολικές που αφορούν το γενικό σχέδιο.

2) Στη συνέχεια προχωράμε σε ένα σύστημα **υποστήριξης του αυτοσχεδιασμού για κάθε ενδιαφερόμενο** που να μπορεί να παρακολουθεί τα δεδομένα και τις εξελίξεις και να τροποποιεί το πρόγραμμά του αντιμετωπίζοντας τις αλλαγές του περιβάλλοντος.

3) Το τρίτο είναι ένα στοιχείο διαφοροποίησης και ένταξης, χωροθέτησης της πράσινης επιχειρηματικής δράσης, ώστε να υπάρχει **η ιδιοτυπία** και η κατοχύρωση της δράσης.

4) Το τέταρτο είναι **η εξέταση των πόρων** που μπορεί να έχει αυτή η δράση, τόσο των δικών της άμεσων πόρων όσο και της ανατροφοδότησής της από την αγορά και τα προγράμματα, ποια είναι δηλαδή η δυναμική του ζωτικού πεδίου της. Σε κάθε δε πράσινη δραστηριότητα πρέπει να υπολογίζουμε:

- (α) το **δυνατό**,
- (β) το **διαθέσιμο**,
- (γ) το **χρησιμοποιούμενο**,
- (δ) το **αποδιδόμενο** και

(ε)το **ανανεούμενο**.

5)Το πέμπτο σημείο είναι η **δυνατότητα** που έχει αυτή η δράση:

(α) για **αναπαραγωγή** και

(β)για **δικτύωση και συνεργασία με άλλες ομοειδείς δράσεις**, ώστε να δημιουργείται μια οικονομία κλίμακας και έτσι να αποφεύγεται η παρακμή, η απομόνωση και η περιθωριοποίηση της δράσης.

6)Το έκτο είναι αυτή καθεαυτή η **αντίληψη των προβλημάτων**. Αυτά πρέπει να εκτιμώνται με ακέραιο τρόπο και να μην προτάσσονται οι επιθυμίες και οι προσδοκίες. Συνεπώς πρέπει να υπάρχει μια καλή μελέτη αυτών των προβλημάτων.

7)Το έβδομο είναι η **δυναμική της κωδικοποίησης** με τρόπο ζωτικό, ώστε τα ιδιαίτερα ζητήματα να μπορούν να αναπτύσσονται με τη χρήση της πληροφορίας και να αντιμετωπίζονται συστηματικά.

Σε κάθε περίπτωση βέβαια θα πρέπει να εκτιμήσουμε το δραστικό, δηλαδή το **ενεργό κοινό**, δηλαδή το άμεσα εμπλεκόμενο ανθρώπινο δυναμικό (εργαζόμενους, καταναλωτές) που θα υιοθετήσει μια δραστηριότητα κι ένα προϊόν, και το **ωφέλιμο** (φορείς, κοινωνία), που θα είναι εποικοδομητικό, διαμορφώνοντας ένα θετικό εξωτερικό περιβάλλον για την επιχείρηση.

Θα πρέπει όμως να τονίσουμε εδώ ότι η ιδιαιτερότητα και η τοπικότητα μπορεί τελικά να εκφυλιστούν, αν γίνουν μονομέρεια και βάσεις ενός τοπικού υπερκαθορισμού, όπως θα έλεγε ο Wallerstein. Ο **υπερκαθορισμός ή η υπερταυτοποίηση** (δηλ. η υπερβολική έμφαση στην ταυτότητα και ο φυσικός και πολιτιστικός υπερπροστατευτισμός) των περιοχών *natura* δεν είναι ομαλή εξέλιξη.

*Στις σύγχρονες ανθρωπιστικές επιστήμες αυτές οι περιοχές μπορεί να θεωρηθούν εκφράσεις μιμίδιων ή νεοτονικών

πλασμάτων, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι επιτρέπεται να υπερβάλουμε συγχέοντας τον τοπικισμό με την τοπική ολοκλήρωση της προστατευόμενης περιοχής. Οι περιοχές αυτές πρέπει να βγουν από τη «γυάλα» και να αναπνέουν σε ανοικτούς ορίζοντες.

Και τα μεν *μιμίδια* είναι έννοια που αναφέρεται κατά κάποιο τρόπο σε άυλα πολιτισμικά γονίδια, σε προτυποποιήσεις της βιωσιμότητας των πολιτισμικών στοιχείων. Την έννοια εισήγαγε ο R.Dokins και έχει μια ιδιαίτερα επιτυχημένη πορεία.

Τα δε *νεοτονικά πλάσματα* βασίστηκαν στη θεωρία του ολλανδού ανθρωπολόγου Bolk, σύμφωνα με την οποία η αναστολή ορισμένου είδους ανάπτυξης συνδυάζεται με τη διατήρηση της νεότητας και δημιουργεί ευκαιρίες για μείζονα μελλοντική ανάπτυξη. Αυτό νομίζουμε ότι ταιριάζει πλήρως στις περιοχές *natura*.

Χαρακτηριστικά της Π.Ε.

Α.-Θεμελιώδη Χαρακτηριστικά

- 1)συμβιωτικότητα με τα τοπικά χαρακτηριστικά και
- 2)ικανότητα ανάδειξης αυτών των χαρακτηριστικών.

Αυτά πρέπει να υπάρχουν σε κάθε περίπτωση και να αποτελούν το υπόστρωμα στο οποίο στηρίζονται όλα τα υπόλοιπα. Αυτό βέβαια αναφέρεται στην μικρής κλίμακας πράσινη επιχειρηματικότητα.

Στις μεγάλης κλίμακας πράσινες επιχειρήσεις και πάλι συνεκτιμώνται αυτοί οι παράγοντες, με έμφαση όμως στην υψηλή περιβαλλοντική αναγκαιότητα αυτών των επιχειρήσεων (αιολικά πάρκα, βιομηχανίες ανακύκλωσης κτλ.). Η ίδια η εγκατάσταση της μεγάλης ή βιομηχανικής επιχείρησης δεν στοχεύει στο να συμβιώνει κατ' ανάγκην με τα τοπικά χαρακτηριστικά ή να τα ανα-

δείξει. Για παράδειγμα, το εργοστάσιο κατασκευής ανεμογεννητριών ενδεχομένως δεν μπορεί μεν να εγκατασταθεί σε κάποια περιοχή, όμως τα προϊόντα του (οι ανεμογεννήτριες) θα ωφελούσαν υπό όρους μια τέτοια περιοχή. Τα προϊόντα επομένως της μεγάλης επιχείρησης εμπίπτουν σε αυτή την αναγκαιότητα κατά ένα μικρό ή μεγάλο βαθμό. Επίσης για παράδειγμα στην περίπτωση των αιολικών πάρκων σε επίπεδο τοπικών χαρακτηριστικών συνεκτιμάται και το αιολικό δυναμικό, η απόσταση από τους οικισμούς κτλ.

Στις υπερτοπικής σημασίας τέτοιες δραστηριότητες η έμφαση μπαίνει στη συνεισφορά τους στην εθνική κλίμακα περιβαλλοντικής προσαρμογής της οικονομίας, με όσο το δυνατόν μικρότερες τοπικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Π.χ. η καθαρή ενέργεια είναι φανερό ότι αφορά τα δάση, τη βιοποικιλότητα, την ποιότητα ζωής και έτσι το προϊόν της αειφορικής παραγωγής ενέργειας διαχέεται σε κάθε τόπο.

Β.-Επιμέρους Χαρακτηριστικά

Οι δράσεις που κατευθύνονται στην πράσινη επιχειρηματικότητα θα πρέπει να διαθέτουν όσο το δυνατόν περισσότερα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- 1)ποιοτική πρωτοπορία,
- 2)συστηματικότητα,
- 3)συλλογικότητα,
- 4)προοδευτικό πραγματισμό και ρεαλισμό,
- 5)οικονομική βιωσιμότητα,
- 6)να συνδέονται με την οικονομική και κοινωνική ευημερία του τόπου και
- 7)να συνηγορούν στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα

8)απουσία επιχειρηματικού πληθωρισμού, δηλαδή δεν είναι καλό να υπάρχουν πολλές ομοειδείς επιχειρήσεις επειδή έτσι μειώνεται η βιωσιμότητά τους. Ο πληθωρισμός αναιρεί αυτή καθ' εαυτή την πράσινη επιχειρηματικότητα, η οποία γι' αυτό τον λόγο πρέπει να βασίζεται σε μια **δικτυακή συμπληρωματική διαφοροποίηση των πράσινων επιχειρήσεων και προϊόντων** σε ένα τόπο, πράγμα που σημαίνει **καινοτομία** και φαντασία, καθώς επίσης και ήπια επιχειρηματικότητα για ήπιες δράσεις. Η ήπια πολυλειτουργική δραστηριότητα ενισχύει την επιχειρηματική βιωσιμότητα.

Σε μεγάλο βαθμό στρατηγικό εργαλείο για την πράσινη επιχειρηματικότητα είναι η ολοκλήρωση της ατζέντα 21 για τις προστατευόμενες περιοχές, έτσι ώστε οι πρωτοπόροι να μην είναι απομονωμένοι «μοναχικοί καβαλλάρηδες».

Οικονομική Βιωσιμότητα της Π.Ε.

A.-Απαιτούμενα στοιχεία

Το κλειδί της επιτυχίας για την οικονομική βιωσιμότητα των δράσεων που αποσκοπούν στην Π.Ε. αποτελούν:

- 1)η διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων,
- 2)η νοοτροπία του επενδυτή και του κοινωνικού περιβάλλοντος,
- 3)η αξιοποίηση των πόρων,
- 4)το επιχειρηματικό επιχειρησιακό σχέδιο,
- 5)οι επενδύσεις.

6)τα δίκτυα σήμανσης ποιότητας που μπορούν και πρέπει να συνδυαστούν με **δίκτυα κινήτρων και στήριξης** της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης, εκεί

όπου η πράσινη απασχόληση είναι αλληλένδετη με την επιχειρηματικότητα.

Β.-Οι περιοχές natura

Η εσωτερική ζωνοποίηση των περιοχών natura ρυθμίζει και θέτει κριτήρια επιλεξιμότητας κατά τον οικονομικό σχεδιασμό των δράσεων. Επομένως οι χάρτες των προστατευόμενων περιοχών και η γεωγραφία τους είναι εργαλεία στρατηγικής και χωροταξικής προσέγγισης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και για τη βιωσιμότητα των επιχειρηματικών δράσεων.

Στις περιοχές natura πρέπει να έχουμε χαμηλή ένταση επενδύσεων, που όμως πρέπει να την αντισταθμίζουμε. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε επενδύσεις χαμηλής μεν έντασης αλλά υψηλών αποδόσεων. Δυστυχώς όμως σε αυτές τις περιοχές έχουμε και χαμηλή ένταση επενδύσεων και ταυτόχρονα χαμηλή ανταγωνιστικότητα, επειδή δεν έχουμε αξιοποιήσει ακόμη τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα. Αυτές οι περιοχές στον τομέα των αποδόσεων βρίσκονται χαμηλά, ενώ η ποιοτική ανταγωνιστικότητα δεν λειτουργεί ακόμη. Η τιμή ανά μονάδα προϊόντων πρέπει να διαμορφωθεί με βάση την ποιότητα και σύμφωνα με τους όρους του μάρκετινγκ.

Γ.-Οι επενδύσεις

Η οικονομική βιωσιμότητα εξαρτάται και από τις επενδύσεις που διαμορφώνουν το γενικότερο κλίμα και χρωματίζουν αναπτυξιακά την περιοχή.

Αυτές οι επενδύσεις συνδέονται κυρίως με έργα του δημόσιου τομέα και της αυτοδιοίκησης και αποτελούν υπόστρωμα για τις ιδιωτικο-οικοοικονομικές επενδύσεις.

Αυτές οι επενδύσεις καθορίζουν το γενικό επιχειρηματικό περιβάλλον και ρυθμίζουν για παράδειγμα την τουριστική δυναμική ενός τόπου.

Προς διευκόλυνση λοιπόν των ιδιωτικοοικονομικών επενδύσεων πρέπει να αξιοποιηθούν πλήρως οι υπάρχουσες υποδομές. Οι υποδομές αυτές μπορούν να ενσωματωθούν τόσο στις στρατηγικές ανάπτυξης όσο και στη στρατηγική προστασίας περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα όμως χρειάζονται έρευνες οικονομικής νοοτροπίας και συμπεριφοράς σε τοπικό επίπεδο με παράλληλη ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Εν προκειμένω οι ιδιωτικές τουριστικές μονάδες ως μια κατηγορία επιχειρηματικών δράσεων αξιοποιούν αυτές τις υποδομές και αποδίδουν προστιθέμενη αξία.

Δ.-Εναλλακτικές λύσεις

Η πολιτική του φορέα διαχείρισης αλλά και του επιχειρηματία θα πρέπει να έχει **τρεις εναλλακτικές λύσεις** προς την αγορά:

- 1)τη λύση «πόρτα – πόρτα»,
- 2)τη λύση «δίκτυα έξω» και
- 3)τη διαρθρωτική προσέγγιση και δυναμική στην διάχυση των προϊόντων της πράσινης επιχειρηματικότητας και στην υποστήριξή τους από το κοινωνικό περιβάλλον. Απαιτείται ένα γενικότερο κλίμα που να δίνει τον τόνο της αλλαγής των εξελίξεων, μέχρι να παγιωθεί η νέα αγορά. Αυτό θα λέγαμε ισχύει περισσότερο για τον ΦΔ, δεν παύει όμως να είναι αναγκαίο και για την επιχείρηση.

Τα βήματα της πρώτης επιχειρηματικότητας χρειάζονται:

- 1)**αναγκαίες υποδομές**, κατόπιν τούτου
- 2)**προβολή** και στη συνέχεια

3) **ανάπτυξη των επιχειρηματικών ευκαιριών για την ανάδειξη, την ποιότητα και την ασφάλεια του περιβάλλοντος.**

Η επιχειρηματικότητα, οι αγορές, τα επαγγέλματα και η απασχόληση αρχίζουν να στοιχίζονται στο περιβαλλοντικό τοπίο. Η διαμορφούμενη αγορά είναι τοπική και υπερτοπική.

Ε.-Προτάσεις για Λευκή Βίβλο και Οδηγό Επικοινωνίας

1) Επειδή η Π.Ε. έχει σοβαρά προβλήματα στον ανταγωνισμό λόγω του κόστους της, ενώ παράλληλα αποτελεί έναν αναγκαίο μοχλό για τη βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να υπάρξει ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για μια **λευκή βίβλο πράσινης επιχειρηματικότητας** μέσα στα πλαίσια μιας γενικότερης λευκής βίβλου για το περιβάλλον. Μετά τη λευκή βίβλο για την απασχόληση και την αντιμετώπιση της ανεργίας χρειάζεται μια συνοδευτική λευκή βίβλος για την πράσινη επιχειρηματικότητα.

2) Για την αξιοποίηση των ευκαιριών της αγοράς οι επιχειρήσεις χρειάζεται και ένας **οδηγός επικοινωνίας για ένα πράσινο μάρκετινγκ.**

Πλαίσιο του Πράσινου Επιχειρείν – Πίνακες

<u>Το πλαίσιο του Πράσινου Επιχειρείν</u>	
1) Ταυτότητα περιοχής: α.-οικολογική β.-πολιτιστικο-ιστορική γ.-κοινωνικο-οικονομική	με ιδιαιτερότητα ποιότητα σπανιότητα

- 2)Λειτουργική και Αισθητική Ανάδειξη Ταυτότητας.
- 3)Επιχειρηματικές δραστηριότητες αξιοποίησης της τοπικότητας και της φύσης που αξιοποιούν κίνητρα, χρηματοδοτικά εργαλεία και ευκαιρίες.
- 4)Δημιουργία Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας Προστατευόμενης Περιοχής – Ανάπτυξη ολικά συνδεδεμένη με τον τόπο.
- 5)Εθελοντικές δεσμεύσεις ποιότητας και περιβαλλοντικής συνέπειας.
- 6)Προστιθέμενες Τουριστικές Αξίες.
- 7)Σχεδιασμός Ολοκληρωμένης Τοπικής Οικονομικής Βιώσιμης Ανάπτυξης.
- 8)Αξιοποίηση και ολοκλήρωση των περιβαλλοντικών υποδομών.

Παραδείγματα Δικτύων συναφών με την τοπική συστημική ανάδειξη ταυτότητας

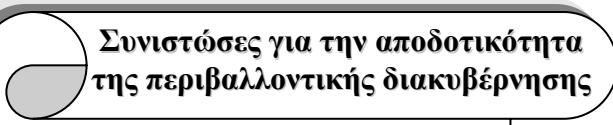
- 1)Το Δίκτυο Ομάδων Έργου Πληροφόρησης και Υποστήριξης της Θεσσαλίας (αρκετά υποδειγματικό για τοπική ατζέντα και δράση 21).
- 2)Το Δίκτυο Ερύμανθος από ΜΚΟ και
- 3)Το Δίκτυο Συνεργασίας Εθελοντικών και μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.
- 4)Η άτυπη συνεργασία της ΚΕΔΚΕ (αυτοδιοίκηση) με το ΠΑΝΔΟΙΚΟ (Πανελλήνιο Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων - ΜΚΟ) για την πράσινη επιχειρηματικότητα.
- 5)Δίκτυο «Πίνδος – Εθελοντισμός» ΜΚΟ

ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ.

1. Αναγνώριση του πεδίου και των αναγκών. Αυτό το βήμα είναι ένα πολιτικό βήμα.
2. Πληροφόρηση για τους πόρους και τις δυνατότητες.
3. Ιδέες για την επιχειρησιακή εμπλοκή στα προγράμματα και την υλοποίησή τους.
4. Δράσεις και ενεργοποίηση, διαμόρφωση επιχειρησιακού περιβάλλοντος και συνεργασιών για το περιβάλλον. Σημαντικό ρόλο παίζει η συναίνεση του κοινού και η κοινή χάραξη στρατηγικής που αποτελεί το καλύτερο περιβάλλον για μια επιχειρηματική εμπλοκή, σε έναν Ο.Τ.Α. ή σε μια μη κυβερνητική οργάνωση μέσα σε ένα πρόγραμμα και την υλοποίησή του. Η γενική περιβαλλοντική διαχείριση αποτελεί ένα πεδίο καθοριστικό δίπλα από την επενδυτική αφύπνιση και την ειδική περιβαλλοντική διαχείριση που μπορεί να ισχύει για μια συγκεκριμένη περιοχή & η οποία είναι αναγκαστική.
5. Δικτύωση για άντληση γνώσης & προώθηση συνεργατικών δράσεων.
6. Θεσμική στρατηγική και για τους πόρους αλλά και για την πολιτική προώθηση και τις πρακτικές
7. Προγραμματική ένταξη
8. Μια θετική ζήτηση και ένα θετικό εξωτερικό περιβάλλον σε σχέση με το πρόγραμμα και την επιχειρησιακή υλοποίησή του. Αυτό συνδέεται με όρους ποιότητας ζωής, με τη γενικότερη βιώσιμη ανάπτυξη & με τον βιώσιμο τουρισμό μέσα από τον οποίο μπορούν να υπάρξουν ανταποδοτικά έσοδα.

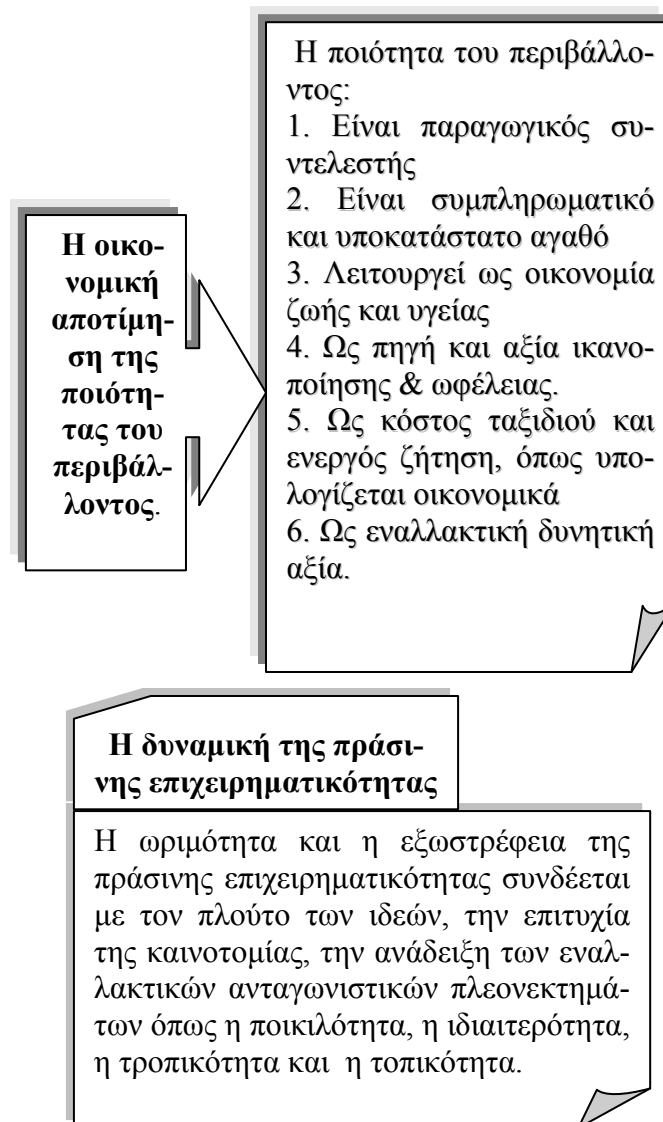
Κατευθύνσεις για την διαμόρφωση εξωτερικού περιβάλλοντος πράσινης επιχειρηματικότητας.

1. Αλλαγή στάσης και επιρροή στους ανταγωνιστικά δρώντες, (λόγω συμφερόντων & νοοτροπιών).
2. Σύμπραξη διοικητικών και ρυθμιστικών παραγόντων στη βάση της νομιμότητας & της αειφόρου ανάπτυξης.
3. Φορείς κοινωνικής βάσης & κοινωνία των πολιτών.
4. Αντιμετώπιση αρνητικών συμπεριφορών που εκδηλώνονται και από το κοινό. Για παράδειγμα στο θέμα της ανακύκλωσης των απορριμμάτων κλπ.
5. Υποψήφιους εν δυνάμει θετικούς συντελεστές που είναι οι θετικά δρώντες όπως είναι οι ΜΚΟ για παράδειγμα, ή οι ευαισθητοποιημένες ομάδες (στις ευαισθητοποιημένες ομάδες να συμπεριλαμβάνονται και τους επιστήμονες)
6. Οι επιχειρηματικά ενδιαφερόμενοι και εμπλεκόμενοι
7. Οι κοινωνικά εμπλεκόμενοι που αντιλαμβάνονται κοινή ωφέλεια που διαχέεται και σ' αυτούς.
8. Περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις
9. Χρήστες του περιβάλλοντος του περιβαλλοντικού κεκτημένου και χρήστες των μελλοντικών περιβαλλοντικών αποδόσεων

Συνιστώσες για την αποδοτικότητα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης

1. Βιώσιμη ανάπτυξη και αποσύνδεση
2. Συστημική **ανάδειξη** και ανάδειξη ταυτότητας
3. Στρατηγική αγοράς και **πράσινο επιχειρείν**
4. Πιλοτικό οικονομικό και θεσμικό πλαίσιο και στρατηγική υποδομών. Διαχείριση των εξωτερικών επιδράσεων θεσμικά και αγοραία
5. Τα διαχειριστικά σχέδια
6. Η οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα των προστατευόμενων περιοχών
7. Η νέα ζήτηση με ευαισθησία στην υγεία, στο περιβάλλον και στην ποιότητα ζωής.

**Η αναγκαιότητα της
συστημικής ανάπτυξης**

Η αειφόρος και συστημική ανάπτυξη είναι αντίθετη στις αγοραίες κοινωνικές και περιβαλλοντικές ατυπίες της «συμβατικής» οικονομικής ανάπτυξης. Η συστημική ανάδειξη ταυτότητας και τοπικότητας δεν αποτελεί μόνο τον αντίποδα της αναπτυξιακής «ατυπίας» καθώς συμβάλλει τα μέγιστα στην διαφοροποίηση του προϊόντος και την αξιοποίηση του συγκριτικού και αειφόρου πλεονεκτήματος.

**Ο χαρακτήρας της πράσι-
νης επιχειρηματικότητας**

Η πράσινη επιχειρηματικότητα πρέπει να προσανατολίζεται περισσότερο σ' αυτό που ταιριάζει σ' ένα τόπο παρά σ' ότι φαίνεται να λείπει από ένα τόπο.

